

A thick horizontal bar spanning most of the page width. It is light gray, with a small black square at its right end. A vertical gray bar extends downwards from the right end of this horizontal bar.

**ZPRÁVA ECRI  
ČESKÁ REPUBLIKA**  
(čtvrtý monitorovací cyklus)

Schváleno 2. dubna 2009

Zveřejněno 15. září 2009



ECRI Secretariat  
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs  
Council of Europe  
F-67075 STRASBOURG Cedex  
Tel.: + 33 (0) 388 41 29 64  
Fax: + 33 (0) 388 41 39 87  
E-Mail: [combat.racism@coe.int](mailto:combat.racism@coe.int)

[www.coe.int/ecri](http://www.coe.int/ecri)

# **ZPRÁVA ECRI ČESKÁ REPUBLIKA**

## **(čtvrtý monitorovací cyklus)**

Schváleno 2. dubna 2009

Zveřejněno 15. září 2009

*Povšimněte si prosím, že tento dokument je překlad. V případě pochybností,  
nahlédněte do původních verzí v anglickém nebo francouzském jazyce.*



# OBSAH

<b>PREDMLUVA</b> .....	<b>7</b>
<b>SHRNUTÍ</b> .....	<b>9</b>
<b>NÁLEZ A DOPORUČENÍ</b> .....	<b>13</b>
<b>I. EXISTENCE A IMPLEMENTACE PRÁVNÍCH USTANOVENÍ</b> .....	<b>13</b>
MEZINÁRODNÍ PRÁVNÍ INSTRUMENTY .....	13
LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD .....	14
ZÁKON O OBČANSTVÍ .....	14
TRESTNĚPRÁVNÍ USTANOVENÍ PROTI RASISMU .....	15
USTANOVENÍ OBČANSKÉHO PRÁVA PROTI RASISMU A RASOVÉ DISKRIMINACI .....	17
USTANOVENÍ SPRÁVNÍHO PRÁVA V SOUVISLOSTI S BOJEM PROTI RASISMU .....	18
SPRÁVA SPRÁVEDLNOSTI.....	18
ANTIDISKRIMINAČNÍ ORGÁNY A JINÉ INSTITUCE .....	19
- OMBUDSMAN VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV) .....	19
- VLÁDNÍ RADY PRO LIDSKÁ PRÁVA, PRO NÁRODNOSTNÍ MENŠINY A PRO ROMSKÉ ZÁLEŽITOSTI.....	20
<b>II. RASISMUS VE VEŘEJNÉM DISKURSU</b> .....	<b>21</b>
RASISMUS V POLITICKÉM DISKURSU .....	21
NEONACISTICKÉ SKUPINY A JINÁ PRAVICOVĚ EXTREMISTICKÁ Hnutí .....	21
RASISMUS V MÉDIÍCH A NA INTERNETU.....	23
STRATEGIE POTÍRÁNÍ EXTREMISMU .....	24
<b>III. RASOVÉ NÁSILÍ</b> .....	<b>24</b>
<b>IV. ANTISEMITISMUS</b> .....	<b>26</b>
<b>V. DISKRIMINACE V RŮZNÝCH OBLASTECH</b> .....	<b>26</b>
ŠKOLSTVÍ .....	26
- NEÚMĚRNÉ ZASTOUPENÍ ROMSKÝCH DĚTÍ VE ZVLÁŠTNÍCH ŠKOLÁCH PRO DĚTI S MENTÁLNÍM HANDICAPEM. ....	26
- POSTAVENÍ ROMŮ VE ŠKOLÁCH HLAVNÍHO PROUDU.....	30
- PŘÍSTUP K VYŠŠÍMU VZDĚLÁNÍ.....	32
ZAMĚSTNÁNÍ.....	33
BYDLENÍ .....	35
ZDRAVÍ.....	37
<b>VI. ZRANITELNÉ CÍLOVÉ SKUPINY</b> .....	<b>37</b>
ROMOVÉ .....	37
- ODDĚLENÍ ROMSKÝCH KOMUNIT OD VĚTŠINOVÉ SPOLEČNOSTI .....	37
- AKCE PRO POTÍRÁNÍ DISKRIMINACE A VYLOUČENÍ NA MÍSTNÍ ÚROVNI .....	38
- TVRZENÍ O STERILIZACÍCH ROMSKÝCH ŽEN BEZ JEJICH PLNÉHO A INFOMOVANÉHO SOUHLASU.....	39
- ODEBÍRÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ RODINÁM .....	40
ŽIDOVSKÉ KOMUNITY .....	41
UPRCHLÍCI A UCHAZEČI O AZYL .....	42
MIGRUJÍCÍ PRACOVNÍCI.....	44
<b>VII. CHOVÁNÍ STÁTNÍCH ORGÁNŮ ČINNÝCH V OBLASTI PROSAZOVÁNÍ PRÁVA</b> .....	<b>45</b>
VYŘIZOVÁNÍ STÍŽNOSTÍ MENŠIN NA ŠPATNÉ ZACHÁZENÍ ZE STRANY POLICIE .....	45
NÁRODNÍ STRATEGIE POLICEJNÍ PRÁCE S MENŠINAMI .....	46
<b>VIII. MONITOROVÁNÍ RASISMU A RASOVÉ DISKRIMINACE</b> .....	<b>47</b>
<b>DOPORUČENÍ NA ZÁKLADĚ PŘEDBĚŽNÉ KONTORLY</b> .....	<b>49</b>
<b>BIBLIOGRAFIE</b> .....	<b>51</b>



## PŘEDMLUVA

Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (European Commission against Racism and Intolerance - ECRI) byla ustavena Radou Evropy. Je to nezávislý orgán monitorující oblast lidských práv, zaměřený na otázky rasismu a nesnášenlivosti. Je složený z nezávislých a nestranných členů, kteří jsou jmenováni na základě své morální autority a všeobecně uznávaných odborných znalostí v oblasti rasismu, xenofobie, antisemitismu a nesnášenlivosti.

V rámci svých statutárních aktivit ECRI sleduje situaci v každé jednotlivé zemi a pro každý členský stát vypracovává analýzu situace z hlediska projevů rasismu a nesnášenlivosti a předkládá náměty a návrhy řešení popsanych problémů.

Při monitorování situace v terénu ECRI postupuje vůči jednotlivým členským státům rovným způsobem. Práce probíhá v pětiletých cyklech, každoročně je zaměřena na 9 až 10 zemí. Zprávy z prvního kola byly dokončeny koncem roku 1998, z druhého kola koncem r. 2002 a ze třetího kola koncem r. 2007. Práce na čtvrtém kole započala v lednu 2008.

K pracovním metodám přípravy zprávy patří analýza dokumentů, kontaktní návštěva dané země a důvěrný dialog se státními úřady.

Zprávy ECRI nejsou výsledkem šetření nebo svědeckých výpovědí. Jsou to analýzy, vycházející z obsáhlých informací, nashromážděných z nejširší škály zdrojů. Studie dokumentů se opírají o velký počet národních i mezinárodních písemných zdrojů. Návštěva in situ umožňuje přímou schůzku se zainteresovanými kruhy (vládními i nevládními) s cílem shromáždít podrobné informace. Postup formou důvěrného dialogu se státními úřady poskytuje těmto úřadům možnost komentovat návrh zprávy a opravit tak eventuelní faktické omyly, jež se ve zprávě mohou vyskytnout. Na závěr dialogu si mohou státní úřady vymínit, aby jejich stanoviska byla uvedena formou přílohy k závěrečné zprávě ECRI.

Čtvrté kolo zpráv o jednotlivých zemích se zaměřuje na implementaci a vyhodnocení. Zkoumají, do jaké míry bylo dbáno hlavních doporučení, jež ECRI uvedla ve svých předchozích zprávách, a hodnotí zvolené politické linie a realizovaná opatření. Tyto zprávy také obsahují analýzu nových vývojových trendů v dané zemi.

Pro některá konkrétní doporučení uvedená v nové zprávě čtvrtého kola je vyžadována prioritní implementace. Nejpozději do dvou let po zveřejnění této zprávy zahájí ECRI proces průběžného monitoringu zaměřeného na tato specifická doporučení.

**Následující zpráva byla vypracována ECRI, jež za ni nese plnou zodpovědnost. Pokud není výslovně uvedeno jinak, zahrnuje období do 2. dubna 2009 a jakýkoli vývoj po tomto datu v následující analýze není zachycen a ECRI na něj nebrala zřetel při formulování závěrů a návrhů.**





## SHRNUTÍ

**Od vydání třetí zprávy o České republice, již ECRI publikovala 27. ledna 2004, bylo v řadě oblastí, zmíněných v této zprávě, dosaženo pokroku.**

Podle oficiálních údajů v posledních letech poklesl počet trestných činů spáchaných z důvodů rasové či jiné nenávisti. Byla zavedena opatření, jež zajišťují náležité uplatňování ustanovení trestního zákoníku proti rasismu a směřují k prevenci páchaní souvisejících trestných činů. V oblasti občanského a správního práva proti rasové diskriminaci je právě koncipován návrh zákona, na jehož základě by mělo být možné poskytnout znevýhodněným jedincům v této oblasti bezplatnou právní pomoc. V nedávných letech rovněž veřejný ochránce práv provedl detailní šetření obzvláště zaměřené na romskou komunitu.

Vysoce postavení veřejní činitelé veřejně odsuzují projevy extremismu a naznačují, že zvláště neonacistická uskupení jsou bedlivě monitorována a že v případě potřeby bude podniknuta rázná akce. Některé místní úřady navíc podnikly kroky směřující k zákazu plánovaných shromáždění extrémní pravice, pokud byly očekávány činy porušující zákon.

Školský systém byl v nedávných letech v České republice modifikován a takzvané "zvláštní školy" byly nahrazeny speciálními základními školami, určenými především pro žáky se závažným nebo kombinovaným postižením. Oficiální platnost vysvědčení z veškerých základních škol je nyní stejná, je však zřejmé, že děti, které absolvovaly specializované základní školy, budou potřebovat v běžných středních školách značnou podporu, aby vyrovnaly rozdíly v osnovách základního cyklu. Jsou k dispozici bezplatné mateřské školy a pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, jež nechodily do mateřské školy, existují na základních školách přípravné třídy. Jmenování romských asistentů je nadále žádoucí, ačkoli jejich počty jsou nízké a financování tohoto systému nestabilní.

České úřady rovněž přijaly opatření s cílem umožnit přístup k dalším sociálním právům. V roce 2008 byla vytvořena Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách a byl proveden průzkum zaměstnanosti Romů žijících v marginalizovaných lokalitách, jehož cílem je nasměrovat politická řešení tak, aby došlo k nápravě popsanych problémů. V oblasti zdravotní péče vstoupila v r. 2007 v platnost nové předpisy a dokud nevstoupí v platnost zákonná úprava týkající se specificky sterilizace, platí pro tuto oblast metodologický pokyn pro informovaný souhlas.

Děti žádající o azyl či jinou formu mezinárodní ochrany mají povinnost každodenní školní docházky za stejných podmínek jako české děti. Osoby s postavením uprchlíka či jinou formou mezinárodní ochrany mají možnost absolvovat zdarma 400 až 600 hodin češtiny, aby se mohly lépe integrovat do české společnosti.

Připravuje se rovněž návrh zákona o vytvoření Generálního inspektorátu bezpečnostních složek, jenž by byl pověřen vyšetřováním údajných případů nevhodného chování členů českých bezpečnostních složek a byl by zodpovědný přímo vládě. Od ledna 2003 je v platnosti Národní strategie pro ochranu menšin. Kurzy o ochraně menšin se staly součástí výcviku a školení policistů na všech úrovních. S příznivým přijetím se setkalo jmenování regionálních styčných důstojníků pro otázky národnostních menšin a policejních asistentů v sociálně deprivovaných oblastech.

**ECRI vítá tyto pozitivní trendy v České republice. Nicméně vzdor dosaženému pokroku existují stále problémy, jež jsou důvodem k znepokojení.**

Zazněly obavy, že systém trestního soudnictví ne vždy poskytuje dostatečnou ochranu proti rasově motivovaným přečinům, a že postup, podle nějž policie i soudy stanoví, zda přečin měl rasový podtext, je často příliš úzce formulovaný. Ze zpráv vyplývá, že oběťmi většiny násilných rasistických zločinů jsou převážně Romové, včetně případu vraždy v r. 2007. Nadále se objevují zprávy o policejní zvlí vůči menšinám, obzvláště Romům. Počátkem roku 2009 zemřel muž vietnamské národnosti poté, co byl při zadržení policií ztlučen.

V České republice stále neexistuje ucelená antidiskriminační legislativa. Přitom se zdá, že česká Charta základních práv a svobod neposkytuje v praxi účinnou ochranu proti případné rasové diskriminaci. Právní pomoc je prakticky dostupná pouze v trestních případech .

V uplynulých letech zazněla z úst vysoce postavených státních i místních politiků protiromská prohlášení, jimž se dostalo široké publicity. Protiromská hesla byla používána jako součást volebních kampaní na místní úrovni a jak se zdá, tato štvavá prohlášení se politikům vyplatila. Mimo to stále výrazně převažuje negativní postoj k Romům v bulvárním tisku i v online diskuzích na webových stránkách novin a časopisů.

V České republice zároveň dochází ke znepokojujícímu nárůstu aktivit pravicového extremismu. Jistá politická strana si dokonce vytvořila uniformovaný polovojenský oddíl. Opakovaná shromáždění pravicových extremistů vedla k eskalaci napětí a občas i k násilným činům. ECRI je hluboce znepokojena agresivním protiromským postojem zvláště jedné politické strany, již údajně podporují neonacistická uskupení, a jež své akce záměrně plánuje s cílem zastrašení romské komunity.

Ačkoli na celostátní úrovni vstoupila v platnost celá řada opatření, bylo v uplynulých letech dosaženo jen minimálního konkrétního pokroku jak při zlepšování životních podmínek Romů, tak při jejich integraci do české společnosti, takže Romové stále velmi reálně pocítují znevýhodnění v přístupu jak ke vzdělávání, tak k zaměstnání. Běžnou praxí stále zůstává jejich neúměrné zastoupení ve speciálních školách a segregace v normálních školách, takže snaha o prolomení začarovaného kruhu chabých školních výsledků se potýká s rostoucími obtížemi. Tyto faktory jsou násobeny svízelnou situací v bydlení, kde podle všeho narůstá segregace, přičemž v některých případech jsou za zhoršení situace romských rodin v určité lokalitě zodpovědné místní úřady. V oblasti zdravotnictví se zatím nikdo z vysokých představitelů České republiky veřejně neomluvil obětem nucené sterilizace a žádná z žen nebyla odškodněna. Neúměrně vysoký počet romských dětí se rovněž nachází v ústavní péči a nadále pokračuje praxe, kdy děti jsou odebírány z rodin z ekonomických a sociálních důvodů. Je také možné rodiče rychle zbavit rodičovských práv.

Co se týká azylové politiky a migrace, občané států, s nimiž Česká republika uzavřela readmisní dohodu, a již jsou zadržováni v rámci readmisního řízení, nemají právo žádat o mezinárodní ochranu. V některých případech jsou zadržovány s rodinami i děti a mladiství starší patnácti let bez doprovodu dospělých. Při nově zavedeném procesu zrychleného azylového řízení na letišti byly zaznamenány problémy se získáváním dostatečně vyškolených a schopných tlumočnicků, a také problémy s kvalitou pohovorů. Je obtížnější domoci se včasné právní asistence. Zároveň ovšem jisté skupiny vyjádřily obavu, že pilotní projekt, jenž byl naržen jako reakce na ekonomickou krizi, může sloužit spíše k stigmatizaci migrantů a nikoli k řešení skutečných složitých problémů, jež v souvislosti s krizí vyvstaly.

O případech trestných činů s podtextem nenávisti jsou sice vedeny statistiky, všeobecně se však nedostává údajů pro jednotlivá konkrétní etnika, jež by umožnily utvořit se širší obraz celkové situace osob, které patří k různým národnostním či etnickým skupinám na území České republiky. Absence takových údajů pak nejen znesnadňuje úřadům přijetí cílených opatření pro zmírnění nerovností, nemožní však také sledovat účinnost těchto opatření a podle potřeby je přizpůsobit.

**V této zprávě ECRI požaduje, aby české úřady v mnoha oblastech udělaly více; v tomto kontextu pak předkládá řadu doporučení, mezi jinými:**

ECRI vyzývá české úřady, aby důsledněji uplatňovaly ustanovení trestního zákona zaměřená proti rasismu s cílem prevence rasově motivovaných přečinů. Příslušné orgány by měly přijmout obsažný antidiskriminační zákon, přičemž ECRI naléhavě doporučuje, aby byl pověřen určitý orgán, jenž by se klíčovými problémy souvisejícími s rasovou diskriminací zabýval na národní úrovni.

ECRI naléhavě vyzývá české vládní orgány, aby práci, jež v současné době probíhá nad přípravou zákona o právní pomoci, dokončily co nejdříve, nejpozději však do dvou let od zveřejnění této zprávy, a zdůrazňuje, že v tomto zákoně musí být ustanovení o zajištění právní pomoci v případech s podezřením na rasovou diskriminaci. ECRI upozorňuje úřady na doporučení, formulovaná v této souvislosti v její Všeobecném politickém doporučení č. 7, týkajícím se národní legislativy pro boj proti rasismu a rasové diskriminaci.\*

ECRI doporučuje určité kroky k potírání rasistických a xenofobních postojů. Doporučuje, aby byly důsledně uplatňovány zákony zakazující projevy rasistických názorů a podněcování k nenávisti. Doporučuje rovněž, aby se české úřady více snažily šířit povědomí o lidských právech a o potřebě potírat rasismus a nesnášenlivost.

ECRI doporučuje sérii opatření, zaměřených na potírání diskriminace a segregace v oblasti vzdělávání a bydlení a na překonání nevýhod, jimž musí v současnosti čelit Romové při hledání zaměstnání. ECRI taktéž formuluje řadu doporučení s cílem zamezit neúměrné ústavní péči romských dětí a násilným sterilizacím.

Proces zařazování veškerých romských dětí, s výjimkou těch, jež specializované školství potřebují kvůli závažnému mentálnímu či kombinovanému postižení, do normálního vzdělávacího procesu, by měl dostat větší spád a ECRI tudíž naléhá, aby příslušné úřady na základě jasně a ambiciózně stanovených ročních plánů převedly podstatnou část dětí ze specializovaných základních škol do škol běžných. Plnění těchto cílů by mělo být monitorováno a měl by být vytvořen mechanismus dohledu, jehož prostřednictvím by příslušné úřady zodpovídaly za dosažené výsledky.\*

ECRI důrazně vybízí české úřady, aby jakožto vysoce prioritní záležitost vypracovaly a uvedly v České republice do praxe koherentní systém sociálního bydlení, a to jasně definice jak samotného pojmu sociálního bydlení, tak sociálních kritérií, podle nichž bude toto bydlení přidělováno potřebným.\*

ECRI nabízí řadu doporučení, jež by zajistila, že budou plně respektována práva žadatelů o azyl a že nedávno přijatá opatření v oblasti migrace nebudou mít neospravedlivitelný negativní dopad na zahraniční pracovníky.

---

\* Doporučení v tomto odstavci podrobí ECRI předběžnému hodnocení nejpozději do dvou let po zveřejnění této zprávy.

ECRI naléhavě vyzývá české orgány, aby co nejrychleji ustavily nezávislý vyšetřovací mechanismus pro přezkoumání stížností na policii a doporučuje, aby případy policejní svévole udávané členy menšinových skupin byly důkladně a rychle prošetřovány a náležitě postihovány.

ECRI znovu opakuje své doporučení, aby české úřady vytvořily monitorovací systém, vybavený patřičnými zárukami, který by umožnil sběr informací o situaci společenstev různých menšin, hodnocení rozsahu a příčin diskriminace a vyhodnocení akcí, zaměřených na její potírání.

# NÁLEZ A DOPORUČENÍ

## I. Existence a implementace právních ustanovení

### Mezinárodní právní instrumenty

1. Ve své třetí zprávě ECRI naléhavě vyzvala české úřady, aby co nejdříve ratifikovaly Protokol č. 12 Evropské úmluvy o lidských právech (ESLP).
2. Česká republika Protokol č. 12 (ESLP) dosud neratifikovala. Argumentovala, že v souladu se stanoviskem dalších 19 států, jež Protokol podepsaly, ale zatím jej neratifikovaly, i ona se zdrží ratifikace, dokud nebude jeho rozsah precizněji formulován rozsudkovou činností Evropského soudu pro lidská práva. ECRI připomíná, že Protokol č. 12 je jedním z nejdůležitějších mezinárodních instrumentů pro potírání rasové diskriminace a že jeho ratifikace by umožnila bojovat proti tomuto fenoménu účinněji na národní úrovni.
3. ECRI opětovně vyzývá Českou republiku, aby ratifikovala Protokol č. 12 Evropské úmluvy o lidských právech
4. Ve své třetí zprávě ECRI doporučila, aby české úřady ratifikovaly Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků, Úmluvu o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni, revidovanou Evropskou sociální chartu a Evropskou úmluvu o státním občanství. Doporučila rovněž, aby podepsaly a ratifikovaly Dodatečný protokol k Úmluvě o kybernetickém zločinu a Mezinárodní úmluvu o ochraně práv všech migrujících pracovníků.
5. ECRI vítá, že Česká republika ratifikovala Evropskou úmluvu o státním občanství, která v České republice vstoupila v platnost 1. července 2004. Vítá rovněž ratifikaci Evropské charty regionálních či menšinových jazyků, k níž došlo 15. listopadu 2006. Bere na vědomí, že tato Charta vstoupila v České republice v platnost 1. března 2007 a že Česká republika předložila svou první periodickou zprávu o dodržování svých závazků plynoucích z Charty dne 3. dubna 2008.
6. Česká republika je signatářem revidované Evropské sociální charty a Úmluvy o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni, které ovšem ještě neratifikovala. České úřady uvedly, že v případě druhého z obou instrumentů byly určité překážky ratifikaci, vyplývající z vnitrostátního zákona o svobodě shromažďování, odstraněny novelou zákona v roce 2006. Náměstek ministra vnitra byl pověřen vypracováním analýzy možností ratifikace Úmluvy, včetně okruhu výhrad, jež se mohou ukázat jako nezbytné. V okamžiku psaní této zprávy ještě nepodepsala, ani neratifikovala Dodatečný protokol k Úmluvě o kybernetickém zločinu, zaměřený na trestné činy rasistické či xenofobní povahy, spáchané prostřednictvím počítačových systémů. České úřady uvedly, že ratifikaci Úmluvy, bez níž nemůže být ratifikován Dodatečný protokol, brání neuznání trestní odpovědnosti právnických osob v vnitrostátním zákonodárství. 30. března 2009 byly tyto problémy oficiálně předloženy na vědomí vládě. Další analýza se očekává koncem roku 2009. V nejbližší budoucnosti tudíž nelze očekávat přijetí právního instrumentu upravujícího trestní odpovědnost právnických osob. Česká republika rovněž nepodepsala ani neratifikovala Mezinárodní úmluvu o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků. ECRI zdůrazňuje, že všechny tyto instrumenty mohou významně přispět k boji proti rasismu a rasové diskriminaci.
7. ECRI důrazně vybízí Českou republiku, aby co nejdříve ratifikovala jak revidovanou Evropskou sociální úmluvu, tak Úmluvu o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni,

- Opakovaně vyzývá, aby Česká republika podepsala a ratifikovala Dodatkový protokol k Úmluvě o kybernetickém zločinu, jímž je možno označit jako trestné činy rasistické a xenofobní povahy, spáchané prostřednictvím počítačových systémů, a Mezinárodní úmluvu o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků.

### **Listina základních práv a svobod**

- Ve své třetí zprávě o České republice ECRI vybídla české úřady, obzvláště pak soudní instituce, aby ustanovení Listiny základních práv a svobod proti diskriminaci využívaly pro postihování případů rasové diskriminace ze strany veřejných institucí na místní i celostátní úrovni. Vyzvala rovněž české úřady, aby zajistily, že úřady na jakékoli úrovni budou patřičně informovány o článku 1 (jež stanoví, že všichni lidé jsou "svobodní a sobě rovni ve své důstojnosti i v právech") a o článku 3 (jež zapovídá diskriminaci a stanoví, "základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického a jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení" Listiny).
- ECRI bere na vědomí, že fyzická či právnická osoba může podat ústavní stížnost, pokud některé z jejích ústavně zaručených práv či svobod (včetně těch, jež vyjmenovává Listina) je porušeno vynutitelným rozhodnutím v soudním řízení, kde je daná osoba jednou ze zúčastněných stran, nebo opatřením, učiněným orgánem veřejné moci, či jakýmkoli jiným zásahem této moci. Ústavnímu soudu rovněž mohou být předběžné otázky ústavnosti v průběhu jiných soudních řízení. Jak se však zdá, výše uvedená ustanovení Listiny v případech rasové diskriminace stále ještě nebyla prakticky využita.
- ECRI mimoto zaznamenala, že výše uvedená ustanovení Listiny nemají přímý účinek na vztahy mezi občany ani neposkytují právní základ pro uznání odškodnění obětem rasové diskriminace. V tomto kontextu ECRI zdůrazňuje důležitost uzákonění komplexních antidiskriminačních norem, jež by zajistily, že veškerým obětem rasové diskriminace se dostane praktické pomoci, ať je pachatelem kdokoli.
- ECRI opětovně naléhá na české úřady, a obzvláště na soudy, aby využívaly ustanovení České Listiny základních práv a svobod zaměřených proti diskriminaci, a řešily případy rasové diskriminace ze strany veřejné moci na místní i státní úrovni. Důrazně rovněž vybízí české úřady, aby dbaly, aby veřejné instituce na jakékoli úrovni byly důkladně obeznámeny s články 1 a 3 Listiny, což by mělo podobným případům zabránit.

### **Zákon o občanství**

- Ve své třetí zprávě věnované České republice ECRI uvítala novelizaci zákona o nabývání a pozbývání občanství (zákon č. 40/1993 Sb.), jež zjednodušuje nabytí českého občanství osobami, které byly občany bývalého Československa a dlouhodobě nebo celoživotně pobývaly na českém území. S přetrvávajícími problémy se potýkali hlavně Romové, kteří jen obtížně prokazovali místo trvalého pobytu – včetně osob bez stálého zaměstnání a trvalého bydliště – a Romové, jejichž trvalý pobyt byl považován za přerušovaný, jelikož na určitou dobu opustili zemi ve snaze získat azyl v zahraničí. ECRI tudíž doporučila, aby české úřady učinily nezbytné kroky k vyřešení zbývajících problémů s nabytím občanství, jimž byli Romové v těchto případech vystaveni, a vyzvala státní orgány k co nejvstřícnějšímu přístupu.

14. České úřady uvedly, že neexistuje žádné konkrétní ustanovení týkající se přímo osob romského původu, jelikož zákon neumožňuje rozlišovat na základě 'rasy', náboženství, národnosti či příslušnosti k určité sociální skupině. Úřady zdůraznily, že od chvíle, kdy vstoupila v platnost novelizovaná ustanovení oddílu § 18a zákona o nabytí a pozbytí občanství (zákon č. 40/1993 Sb.), využilo jich k získání českého občanství mnoho slovenských občanů, včetně osob romského původu,
15. Vzdor tomuto vývoji však ECRI obdržela zprávy, že možná ještě vypustit existují Romové, kteří jsou bývalými občany Československa s reálnými a silnými vazbami na Českou republiku, jimž se nepodařilo získat české občanství. Tato situace se může vztahovat na ženy, které Českou republiku opustily, aby porodily na Slovensku a získaly přístup k nezbytné lékařské péči. ECRI je znepokojena skutečností, že v podobných případech mohou obtíže při získávání českého občanství znamenat pro některé osoby nemožnost přístupu k přiměřené lékařské péči a rovněž větší obtíže pro získání přístupu k dalším sociálním právům, například bydlení.
16. ECRI naléhavě doporučuje, aby české úřady podnikly kroky pro zjištění situace v souvislosti se nabytím občanství bývalými občany Československa, a aby napravily jakékoli přetrvávající problémy tak, aby žádné osobě, trvale pobývajícím v České republice, jež by měla nárok na získání českého občanství, pokud by nedošlo ke krátké nepřítomnosti, nebyl neoprávněně odepřen přístup k lékařské péči nebo jiným sociálním právům, například bydlení.

### **Trestněprávní ustanovení proti rasismu**

17. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI uvítala významný pokrok, jehož bylo dosaženo při formulování i implementaci ustanovení trestního zákona zaměřených na potírání rasově motivovaných trestných činů. Zároveň však zaznamenala určité problémy při aplikaci těchto ustanovení a dospěla k závěru, že ke zlepšení jejich účinnosti je zapotřebí dalších kroků na všech úrovních systému trestního soudnictví. Obzvláště doporučila zlepšení evidence, klasifikace, vyšetřování a stíhání rasově motivovaných trestných činů, a také aby se na vyšetřování a stíhání trestných činů s možným rasistickým motivem podíleli speciálně vyškolení policisté. ECRI rovněž doporučila, aby soudci i soudní čekatelé byli vzděláváni ve věci aplikace legislativy vztahující se na rasově motivované trestné činy, a vyzvala, aby české úřady uplatňování příslušných trestněprávních ustanovení bedlivěji monitorovaly.
18. V roce 2008 český parlament schválil nový trestní zákoník, jenž vstoupí v účinnost 1. ledna 2010. V § 42(b) nového trestního zákoníku zůstává rasová motivace specifickou přitěžující okolností, k níž jsou soudci povinni přihlížet při vynášení rozsudku nad pachatelí. Úřady uvedly, že byly doplněny další přitěžující okolnosti pro vypustit řadu trestných činů, jejichž spáchání je motivováno skutečnou či domnělou rasou, etnickou příslušností, národností, politickým přesvědčením, náboženstvím či skutečnou nebo domnělou absencí náboženského přesvědčení. Tyto přitěžující okolnosti je možno vzít v úvahu při trestném činu vraždy, těžkého ublížení na těle, ublížení na zdraví, mučení a jiného nelidského či krutého zacházení, neoprávněného odnětí osobní svobody, neoprávněného omezování osobní svobody, únosu, vydírání, neoprávněného nakládání se soukromými dokumenty, poškození soukromého majetku, zneužití pravomoci veřejného činitele, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, hanobení národa, rasy, etnické či jiné skupiny osob, a za některé vojenské přečiny. § 352 nového trestního zákoníku zakazuje násilí vůči jednotlivci či skupině obyvatel, § 355 trestá hanobení "národa, rasy, etnické či jiné skupiny osob" a to i na základě "skutečné či předpokládané rasy, příslušnosti k etnické či jiné skupině, národnosti nebo politického či náboženského přesvědčení nebo

jeho absenci” u jednotlivce nebo skupiny osob; v tomto případě může být rasistická motivace považována za přitěžující okolnost pouze tehdy, je-li trestný čin spáchán prostřednictvím tisku, filmu, rozhlasu, televize a veřejně přístupné počítačové sítě či jiného podobně účinného média. § 356 zapovídá podněcování k rasové, národnostní, etnické, třídní či náboženské nenávisti a podněcování k omezování lidských práv a svobod. V § 403 je zakázáno zakládat, podporovat či propagovat hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod lidských bytostí; aby tento přečin byl posuzován v souladu s ostatními trestnými činy, jeho spáchání prostřednictvím veřejně přístupné počítačové sítě bylo doplněno jakožto přitěžující okolnost. § 404 trestá projevy sympatií s takovýmto hnutím. Podle § 400 byly činy, které mohou zakládat skutkovou podstatu zločinu genocidy, rozšířeny tak, aby zahrnuly spáchání tohoto činu proti “třídě či jiné podobné skupině lidí”, přičemž maximální postih byl zvýšen na trest odnětí svobody na dvacet let. § 401 stanoví nový trestný čin útoku proti lidskosti, jenž zahrnuje trestné činy obvykle spadající do kategorie zločinů proti lidskosti, a také mizení osob, přičemž za tyto zločiny byly stanoveny jednotné trestní sazby. V § 402 byly rovněž nově definovány trestné činy apartheidu a diskriminace vůči skupině lidí. Paragraf 405 stanoví jakožto přečin popírání, zpochybňování, schvalování či ospravedlňování genocidia, přičemž tento trestný čin byl rozšířen a zahrnuje i genocidium jiné nežli to, spáchané nacistickým či komunistickým režimem.

19. Podle oficiálních údajů o extremismu a trestných činech (definovaných v zásadě jakožto skutky , “o nichž lze důvodně soudit, že byly motivovány či ovlivněny extremistickými postoji”, nebo “skutky motivované rasovou, národnostní či jinou společenskou nenávistí)<sup>1</sup>, počty těchto přečinů v uplynulých letech trvale klesaly. Počet extremistických skutků zaznamenaných v roce 2007 byl tudíž méně než polovina množství, zaznamenaného v roce 2002<sup>2</sup>. Nejčastěji uváděné jsou skutky spojené s podporou nebo propagací hnutí potlačujících lidská práva a svobody a urážející národ, etnickou skupinu, rasu nebo náboženské přesvědčení. Přibližně 18% rasistických trestných činů udávaných v roce 2007 zahrnovalo násilí.
20. Byla přijata řada opatření pro zajištění náležité implementace ustanovení trestního zákoníku proti rasismu a pro prevenci páchaní činů s ním souvisejících. Mezi ně vypustit nařízení o zařazení vzdělávání o právech národnostních a etnických menšin, o policejní práci v etnicky smíšeném prostředí, o problémech spojených s rasismem, xenofobií a dalšími formami extremismu, do osnov úvodních kurzů profesní přípravy policistů, programy prevence na místní úrovni, zaměřené na zlepšení mezietnických vztahů, zvýšení tolerance většinové společnosti a zmírnění sociálního vyloučení Romů; a obecné programy vytvořené proto, aby usvědčení pachatelé neopakovali svou činnost. V souladu s Pokynem obecné povahy č. 4/2006 o trestání činů motivovaných rasovou, národnostní, politickou či náboženskou nenávistí, jež vstoupila v platnost 1. října 2006, bylo vyžadováno od státních zastupitelství, aby podobné případy řešily přednostně<sup>3</sup>. ECRI ovšem znepokojuje, že tato směrnice byla mezitím nahrazena Všeobecnou směrnicí č. 1/2008, která již neobsahuje princip priority, ale pouze vyžaduje, aby státní zástupci na takovéto případy dohlíželi.
21. Vzdor doposud učiněným opatřením pro potírání rasistických trestných činů jsou nevládní organizace nadále znepokojeny skutečností, že systém trestního soudnictví ne vždy poskytuje dostatečnou ochranu proti rasově motivovaným skutkům, a udávají, že trestné činy, spáchané obzvláště vůči příslušníkům romské komunity mohou uniknout evidenci, jelikož oběti se obávají policie nebo jí nevěří. Byla rovněž vyjádřena obava, že postoj, jenž zastává policie i soudy při

<sup>1</sup> Zpráva o problému extremismu v České republice v r. 2002, Praha 2003, str. 10.

<sup>2</sup> Zpráva o problému extremismu v České republice v r. 2002, Praha 2003, str. 10.

<sup>3</sup> Tato směrnice nahradila Všeobecnou směrnicí č. 3/1995. Viz Informace o problémech extremismu v r. 2006 ministerstva vnitra České republiky, oddělení bezpečnostní politiky, Praha 2007, str. 28



posuzování, zda určitý skutek vycházel z rasistických motivací, je časté příliš úzce vymezen, což znamená, že pro potvrzení rasistické motivace je vyžadováno nadměrně těžké důkazní břemeno.

22. ECRI doporučuje, aby české úřady monitorovaly aplikaci nového trestního zákoníku a zajistily tak, že nová ustanovení ve vztahu k boji proti rasismu, xenofobii a příbuzným formám nesnášenlivosti přinesou přinejmenším stejnou ochranu obětem trestných činů motivovaných nenávisí, jako opatření, jež byla v platnosti dosud.
23. ECRI vybízí české úřady, aby uplatňovaly a nadále posilovaly opatření, jež jsou již v platnosti, a tak zajistily náležitou implementaci ustanovení trestního zákoníku proti rasismu a předcházely páchání související trestné činnosti. Upozorňuje v této souvislosti úřady, jak je důležité, aby přístup, jenž volí policie i soudy při podezření nebo obvinění z rasové motivace, vypustit volen natolik zúžený, že relevantní ustanovení zbaví podstaty.
24. ECRI doporučuje, aby české úřady zajistily pro soudce a státní zástupce vzdělávání o záležitostech spojených s potíráním rasistických trestných činů a s monitorováním rasistických incidentů, a aby nadále vyvíjely a zintenzívnily snahy o proškolení policie v této oblasti. V tomto smyslu je upozorňuje na Všeobecné politické doporučení ECRI č. 11 pro potírání rasismu a rasové diskriminace, obzvláště pak na část III tohoto doporučení.

### **Ustanovení občanského práva proti rasismu a rasové diskriminaci**

25. Ve své druhé zprávě věnované České republice ECRI doporučila vypracovat a uvést v platnost obsažný antidiskriminační zákon, jenž, by pokrýval veškeré oblasti života, včetně zaměstnání, vzdělání, bydlení a přístupu ke službám a na veřejná místa. Ve své třetí zprávě, vzhledem k tomu, že vláda v roce 2003 schválila obsažný návrh zákona, zajišťující rovné zacházení a ochranu proti diskriminaci, ECRI vyjádřila českým úřadům svou podporu v jejich snaze uvést tuto předlohu zákona v platnost a vybídla je, aby při dalším rozvoji zákonodárství v této oblasti vzaly v úvahu potřebu zajistit nevyšší úroveň ochrany obětem rasové diskriminace.
26. Na jaře 2008 Parlament ČR schválil zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů ("antidiskriminační zákon"). Nicméně tento zákon, jenž měl implementovat směrnice EU o rovném zacházení č. 2000/43/EC a 2000/78/EC, byl 24. dubna 2008 vetován prezidentem republiky a vrácen Poslanecké sněmovně. V souladu s čl. 50 odst. 1 Ústavy musí nyní zákon, aby vstoupil v platnost, být schválen absolutní většinou poslanců. V době psaní této zprávy Poslanecká sněmovna dosud neschválila tento zákon; 4. února 2009 Sněmovna počtvrté odhlasovala odložení hlasování o této záležitosti. Výsledkem je, že v České republice stále neplatí ucelená antidiskriminační legislativa.
27. ECRI bere na vědomí, že někteří politici, kteří se stavěli proti návrhu antidiskriminačního zákona, argumentovali, že dostatečnou právní ochranu proti diskriminaci poskytuje Listina<sup>4</sup>. odborníci na oblast boje proti diskriminaci nicméně upozornili na řadu mezer ve stávajícím právním rámci. Mezi ně patří nedostatečná definice, jíž české zákony mají mít pro různé formy diskriminace (přímá, nepřímá, obtěžování); naprostý nedostatek antidiskriminačních ustanovení v některých oblastech práva, například o sociálním zabezpečení a přístupu ke zdravotní péči, neúplná ochrana v jiných oblastech, například ve vzdělávání nebo zaměstnání, absence uceleného systému sankcí a neexistence

---

<sup>4</sup> Viz výše, ustanovení Ústavy

nezávislého orgánu určeného pro pomoc obětem diskriminace, provádění výzkumu v této oblasti a vydávání doporučení. ECRI v tomto kontextu zdůrazňuje, že je životně důležité, aby právo na život bez diskriminace bylo právem živoucím; nesmí být pouze deklaratorní, nýbrž praktické a efektivní.

28. ECRI naléhavě žádá české úřady, aby přijaly ucelený zákon, zajišťující rovné zacházení a ochranu proti diskriminaci, a aby v tomto ohledu zajistily, že bude vzata v úvahu potřeba zaručit nejvyšší úroveň ochrany pro oběti rasové diskriminace. V této souvislosti ECRI opětovně důrazně doporučuje, aby české úřady vzaly v úvahu její Všeobecné doporučení č. 7, týkající se národní legislativy pro potírání rasismu a rasové diskriminace.

### **Ustanovení správního práva v souvislosti s bojem proti rasismu**

29. V souladu se zákonem o právu shromažďovacím č. 84/1990 Sb. mohou úřady ukončit pochod nebo podobnou demonstraci okamžitě, pokud dojde k nezákonné činnosti. Toto pravidlo bylo v minulosti úspěšně uplatněno při rozpuštění neonacistické manifestace na níž byla skandována rasistická hesla. Nicméně, tentýž zákon vyžaduje, aby úředníci, kteří zvažují, zda se plánovaná akce vůbec uskuteční, vydali zákaz do tří kalendářních dnů po obdržení vyrozumění o pořádání této akce. Toto pravidlo bylo důsledně aplikováno soudy, jež na počátku roku 2008 zvrátily rozhodnutí primátora Plzně o zákazu pochodu, jenž byl povolen o měsíc dříve nižším správním orgánem. Některé místní úřady a také řada občanských sdružení se domnívá, že samotné pravidlo tří kalendářních dní anebo přinejmenším způsob, jak se v současné době uplatňuje, je příliš přísné a neumožňuje účinný postup pro zabránění neonacistickým či jiným veřejným shromážděním, při nichž lze očekávat rasistické proslovy či projevy, jež jsou v rozporu se zákonem. ECRI bere v úvahu, že požadavek na zrušení tohoto pravidla je v současné době zvažován Ústavním soudem.

30. ECRI doporučuje, aby české úřady bedlivě v praxi posoudily dopady třídní lhůty, jež se vztahuje na vydání zákazu veřejných demonstrací v souladu se /zákonem o právu shromažďovacím (č. 84/1990 Sb.), a aby zvažily podle potřeby novelizaci tohoto zákona s cílem dosáhnout účinné ochrany proti páchání trestných činů.

### **Správa spravedlnosti**

31. Ve své třetí zprávě věnované České republice ECRI zopakovala své doporučení, aby obětem diskriminace bez hmotných prostředků byla poskytována bezplatná právní pomoc. V této souvislosti rovněž poukázala na svá Všeobecná doporučení č. 7.

32. České úřady uvedly, že v současné době Ministerstvo spravedlnosti zpracovává návrh zákona o právní pomoci, jenž by měl umožnit sociálně znevýhodněným osobám poskytnutí bezplatné právní pomoci, obzvláště v občanských a správních záležitostech a v některých konkrétních oblastech obchodního a trestního práva. Úřady uvedly, že nepovažují za nezbytné v tomto návrhu zákona uvádět výslovně oběti diskriminace, jelikož právní pomoci na tomtéž základě se dostane každému, kdo splní podmínky v/vypustit zákoně stanovené. Úřady taktéž poukázaly na to, že na přípravě návrhu zákona se podílí nevládní organizace, jež poskytují pomoc obětem diskriminace, a že bude tudíž zajištěno, že přístup k právní pomoci se pro oběti diskriminace i pro jiné osoby výrazně zjednoduší.

33. ECRI zaznamenala zprávy, že v současné době se právní pomoc poskytuje za velmi omezených okolností u trestněprávních případů, prostřednictvím soudních obhájců a advokátní komory; v občanskoprávních případech však pro poskytování právní pomoci neexistují jasná pravidla. Právní poplatky se ovšem v

případech diskriminace mohou rovnat výši mnohaměsíčního platu. ECRI vítá iniciativu české vlády vypracovat návrh zákona o právní pomoci a zdůrazňuje jeho důležitost pro oběti diskriminace, jež bývají často bez prostředků.

34. ECRI důrazně doporučuje českým úřadům, aby dokončily práci, probíhající v současné době na přípravě zákona o právní pomoci a na tom, aby co nejrychleji vstoupil v platnost, nejpozději pak do dvou let od zveřejnění této zprávy, a zdůrazňuje, že je důležité v tomto zákoně stanovit, že právní pomoc má být poskytnuta v případech, kde se jedná o rasovou diskriminaci. ECRI upozorňuje české úřady na své Všeobecné doporučení č. 7, týkající se národní legislativy pro potírání rasismu a rasové diskriminace.

### **Antidiskriminační orgány a jiné instituce**

- *Ombudsman veřejný ochránce práva*)
35. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI povzbudila Českou republiku v její snaze o vytvoření Centra pro rovné zacházení a doporučila, aby i nadále veřejný ochránce práv věnoval zvláštní pozornost možným aspektům diskriminace a rasismu u stížností a případů, jež mu jsou předkládány. ECRI rovněž doporučila, aby veškerým institucím, jež se podílejí na potírání rasové diskriminace, byly přiznány nezbytné pravomoci a finanční i lidské zdroje pro co nejefektivnější plnění jejich kompetencí.
36. ECRI bere na vědomí, že od té doby bylo od plánů na vytvoření Centra pro rovné zacházení patrně upuštěno. Podle antidiskriminačního zákona, jenž doposud nevstoupil v platnost<sup>5</sup>, měla být veřejnému ochránci práv svěřena role nezávislého specializovaného orgánu České republiky při prosazování ochrany před diskriminací, potírání rasismu a xenofobie a při podpoře rovného zacházení. ECRI zaznamenává, že v současné době může veřejný ochránce práv přijímat individuální stížnosti ohledně činnosti a opomenutí veřejných institucí a vést šetření pro možné administrativní pochybení. Tam, kde je shledáno pochybení nebo omyl, veřejný ochránce práv může svůj nálezný zveřejnit, požádat zodpovědný veřejný orgán o nápravu situace a učinit doporučení pro odstranění příčiny. Veřejný ochránce práv může rovněž působit jako zprostředkovatel, nemá však žádné přímé prostředky nebo mechanismy pro prosazení svých zjištění. Veřejný ochránce práv například nemůže nařídit vyplacení odškodnění obětem rasové diskriminace a taktéž nemůže vyšetřovat stížnosti vůči jednotlivcům či soukromým společnostem.
37. V nedávných letech vedl veřejný ochránce práv podrobné šetření několika případů, jež se vztahovaly hlavně k romské komunitě; nejznámější byly případy vyšetřování sterilizace romských žen, prováděné bez jejich svobodného a informovaného souhlasu, a dále násilného vystěhování romských rodin ve Vsetíně<sup>6</sup>. Vzhledem k potenciálnímu rozšíření kompetencí tohoto úřadu pro případy diskriminace, byly některé případy, jimiž se úřad zabýval při svém současném mandátu a v nichž vyvstávaly otázky diskriminace konkrétně uvedeny ve výroční zprávě veřejného ochránce práv. Nicméně, vzhledem k závažnosti a složitosti těchto problémů se zdá být jasné, že tomuto úřadu bude nutno poskytnout dodatečné zdroje, aby své úkoly mohl vykonávat efektivně, pokud by měly být rozšířeny v souvislosti s přijetím antidiskriminačního zákona. Platí to tím spíše, že na to, aby veřejný ochránce práv mohl efektivně působit proti veškerým formám rasové diskriminace, lhostejno zda se jich dopouští jedinec, soukromá společnost či veřejná instituce, bude nutno jeho kompetence

<sup>5</sup> Viz výše, ustanovení Občanského zákona proti rasismu a rasové diskriminaci.

<sup>6</sup> Viz níže, Zranitelné/cílové skupiny – Romové: tvrzení o sterilizaci romských žen bez jejich souhlasu a Diskriminace v různých oblastech - bydlení

významně rozšířit. ECRI zaznamenává, že veřejný ochránce práv je jednou z autorit, jež se v České republice těší největší důvěře a zdůrazňuje, že pokud by tento úřad, a to v souladu s novým antidiskriminačním zákonem, měl být pověřen novými pravomocemi a kompetencemi bez dostatečných zdrojů, nejenže nebude moci tyto nové úkoly účinně zvládat, ale může rovněž ztratit důvěru veřejnosti ve vztahu k činnosti, kterou v současnosti vykonává na dobré úrovni.

38. ECRI důrazně doporučuje, aby české úřady podnikly kroky k vytvoření orgánu na vnitrostátní úrovni s jasným pověřením zabývat se záležitostmi ve vztahu k rasové diskriminaci, a to poskytování pomoci obětem, jež by také měla pravomoc provádět šetření a iniciovat soudní řízení a účastnit se jich, monitorovat legislativu a poskytovat poradenství zákonodárným a výkonným orgánům, upozorňovat na problémy rasismu a rasové diskriminace ve společnosti a podporovat koncepce a praxi zajišťující rovné zacházení. ECRI zdůrazňuje, že pro takovýto orgán musí být zajištěny veškeré potřebné finanční a lidské zdroje, tak aby mohl plnit své úkoly, a to buď formou dodatečných zdrojů poskytnutých úřadu veřejného ochránce práv nebo vytvořením nové instituce. ECRI upozorňuje úřady na podrobnější doporučení, jež byla uvedena v jejím Všeobecném doporučení č. 2 o specializovaných orgánech pro potírání rasismu, xenofobie, antisemitismu a nesnášenlivosti na národní úrovni.

39. ECRI vybízí české úřady, aby přednostně zajistily nezbytné podmínky pro to, aby ombudsman mohl nadále provádět šetření případů, zahrnujících možnou rasovou diskriminaci.

- *Vládní rady pro lidská práva, pro národnostní menšiny a pro romské záležitosti.*

40. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila, aby české úřady zvážily navýšení prostředků, jež jsou k dispozici Radě vlády pro lidská práva, Radě vlády pro národnostní menšiny a Rada vlády pro záležitosti romské komunity pro vykonávání činnosti zaměřené na boj proti rasismu a nesnášenlivosti, například "Koncepce politiky pro integraci Romů".

41. ECRI zaznamenává, že tyto orgány nadále působí jakožto prostor pro dialog na národní úrovni o záležitostech v rámci jejich pole působnosti a že mohou představovat užitečné fórum, kde bude možno vyjádřit obavy a zájmy specifických skupin. Nicméně, aby podobné orgány mohly plně sloužit svému účelu, je zásadně důležité, aby jejich partneři v diskusi, a zejména vláda, na jejich návrhy reagovali činy. ECRI obzvláště znepokojuje, že na doporučení vznesená Radou vlády pro záležitosti romské komunity a Radou vlády pro lidská práva podle všeho nenavázala žádná opatření, zaměřená na přiznání odškodnění ženám, jež byly sterilizovány bez vlastního souhlasu.<sup>7</sup> ECRI rovněž zastává názor, že tyto orgány by mohly na národní úrovni sehrát větší roli při potírání projevů rasismu a rasové diskriminace, pokud by ovšem k tomu měly dostatečné prostředky. ECRI zdůrazňuje, že při současném klimatu v České republice<sup>8</sup> je o to důležitější, aby vypustit zaznělo jasné poselství proti rasismu a pro otevřenost i toleranci.

42. ECRI důrazně nabádá úřady, aby věnovaly náležitou pozornost radám, jež jsou jim poskytovány v záležitostech boje proti rasismu a netoleranci Radou vlády pro záležitosti romské komunity, Radou vlády pro národnostní menšiny a Radou vlády pro lidská práva, a aby věnovaly těmto orgánům veškeré nezbytné zdroje, aby mohly efektivně vykonávat své povinnosti v rámci svěřeného pole působnosti a zaměřené na boj proti rasismu a nesnášenlivosti.

<sup>7</sup> Viz níže, Zranitelné/cílové skupiny – Romové: tvrzení o sterilizacích bez jinformovaného souhlasu

<sup>8</sup> Viz níže, Rasismus ve veřejné promluvě.

## II. Rasismus ve veřejném diskursu

### Rasismus v politickém diskursu

43. ECRI je znepokojena tím, že od její třetí zprávy se nenávislné protiromské výroky staly pravidelným rysem veřejných projevů v České republice. V uplynulých letech se čelní politici, a to vládních vypustit ministrů a představitelů moci na místní úrovni a taktéž kandidátů na tyto funkce dopouštěli široce medializovaných protiromských výroků. Výroky proti Romům byly použity jako součást předvolebních kampaní, obzvláště na místní úrovni, a jak se zdá, pobuřující výroky proti Romům bývají občas odměněny jmenováním do vyšší funkce. V kontrastu s četnými reakcemi, veřejně odsuzujícími agresivní pouliční projevy jistých skupin<sup>9</sup>, se šíření a zdůrazňování negativních stereotypů o Romech představiteli hlavních politických stran jen zřídka stává terčem hlasité kritiky. V některých případech funkcionáři těchto hlavních politických stran zvolení na místní úrovni prohlásili – zjevně bez jakéhokoli odsouzení z vypustit vlastních stran – že jsou to Romové sami, kteří nesou plnou zodpovědnost za postoje, jež k nim zaujímají stoupenci extrémně pravicových skupin. V dubnu 2008 nadto senátní výbor odmítl zbavit jistou senátorku imunity a neumožnil její stíhání pro obvinění z podněcování k nenávisti.
44. Důvodem k obavám jsou rovněž pravicově extremistické skupiny. ECRI je obzvláště znepokojena skutečností, že v srpnu 2008 zveřejnila Národní strana pojednání s názvem “Konečné řešení romské otázky v českých zemích”, kde se navrhuje přemístění Romů do Indie. Zatímco někteří pozorovatelé mávli nad tímto návrhem rukou jako nad trikem k vyprovokování veřejnosti a přilákání pozornosti médií, další poukázali na paralelu s nacistickým Německem. Tataž strana koncem roku 2008, po smrti českého velvyslance při teroristických útocích v Pákistánu, publikovala na svých webových stránkách radikální verbální útok proti veškerým muslimům; od trestního řízení proti této straně však příslušný soud upustil, jelikož shledal, že tato prohlášení nebyla v rozporu se zákonem. Celkově jsou to však Romové, vůči nimž nejčastěji směřují rasistické výroky politiků i veřejnosti. Romští představitelé poukazují na klima rostoucího strachu v rámci jejich komunity; zdůrazňují, že absence rozhodného zákroku úřadů proti Národní straně vyvolává pocit, že rasismus zaměřený proti romské komunitě nevádí.
45. ECRI je hluboce znepokojena tím, že rasistické projevy se na české politické scéně stávají běžným arzenálem. V tomto kontextu si přeje zdůraznit, že zde mohou zásadní roli sehrát představitelé politických stran, kteří budou šířit pozitivní stránky rozmanitosti a odsuzovat rasismus a xenofobii, bez ohledu na to, zda jsou tyto fenomény přímo spojeny s násilnými činy a nepokoji.
46. ECRI zdůrazňuje, že představitelé všech politických stran by měli veřejně a jasně vymezit vůči vyjadřování rasistických a xenofobních postojů, a to i tehdy, když tyto postoje vycházejí z jejich vlastních řad. ECRI naléhavě doporučuje, aby české úřady vystupňovaly svoje úsilí v boji proti rasismu a nesnášenlivosti v politických kruzích nejen v hlavním městě, ale i v menších městech a obcích.

### Neonacistické skupiny a jiná pravicově extremistická hnutí

47. Neonacistické a jiné pravicově extremistické skupiny jsou v České republice nadále aktivní. Jak popisují výroční zprávy Ministerstva vnitra ve svém hodnocení extremismu v České republice, tyto skupiny nadále organizují typické akce, jako jsou koncerty, zároveň však na jedné straně patrně vyvíjejí stále propracovanější

---

<sup>9</sup> Viz níže, Neonacistická uskupení a další extrémně pravicová hnutí.

strategie, aby se vyhnuly trestnímu stíhání, a na straně druhé projevují rostoucí zájem o organizování a účast při veřejných událostech politické povahy.

48. V nedávných letech navíc v České republice došlo k znepokojivé intenzifikaci aktivit pravicově extremistického prostředí. Na sklonku roku 2007 založila Národní strana uniformovanou polovojskou organizaci pod názvem Národní garda. Tato skupina na sebe v polovině roku 2008 upozornila organizováním hlídek před jistou školou, údajně kvůli ochraně žáků před útoky romských dětí. Byla podle všeho rovněž zodpovědná za útok na pochod homosexuálů v Brně v červnu roku 2008. ECRI upoutalo, že založení této strany vyvolalo veřejnou kritiku ze strany čelných představitelů hlavních politických stran a že Ministerstvo vnitra v červenci 2008 odmítlo žádost této skupiny o registraci. Úřady rovněž naznačily, že činnost této skupiny bedlivě monitorují, hlavně z hlediska respektování zákonnosti. Prozatím však ani vytvoření oné polovojské organizace, ani názory vyjadřované politickou stranou, již je tato organizace odnoží<sup>10</sup>, nebyly pokládány za dostatečné opodstatnění pro zásah směřující k rozpuštění této strany.
49. V obecnější rovině je ECRI znepokojena, že v průběhu uplynulých měsíců se pravicově extremistická uskupení v České republice projevují stále hlasitěji a aktivněji. Několik takových skupin v různých městech zorganizovalo pochody, včetně Dělnické strany a dobře známých neonacistických skupin, jako je Národní odpor a Autonomní nacionalisté (někdy společně), přičemž jejich četnost i publicita stoupá. ECRI je hluboce znepokojena agresivním protiromským postojem, vyjadřovaným Dělnickou stranou, která patří k největším okrajovým politickým stranám (nezastoupeným v žádném voleném orgánu) v České republice a jejíž názory a aktivity se údajně těší podpoře neonacistických skupin, jako jsou ony výše zmíněné. Tato strana rovněž zorganizovala skupiny hlídek pro "monitorování" situace mezi většinou a takzvanou "nepřízpůsobivou" menšinou (hanlivý výraz pod nímž se rozumí Romové). Názory této strany jsou vyjadřovány nejen deklamacemi vedoucích členů a letáky, jež strana rozšiřuje, ale též prostřednictvím akcí, jež jsou patrně koncipované s cílem zastrašit romskou komunitu. O těchto akcích, jež vedly k násilným střetům mezi demonstrujícími pravicovými extremisty a policií, pojednáváme podrobněji níže.<sup>11</sup>
50. ECRI si všímá, že pravicově extremistické a neonacistické skupiny v České republice nadále využívají zjednodušujících sdělení pro získání podpory pro své názory; obzvláště pak stigmatizují určité skupiny a tvrdí, že výlučně tyto skupiny nesou zodpovědnost za zločinnost či za ekonomické a sociální problémy, jež česká společnost pocítuje. ECRI zdůrazňuje, že proti podobně nehorázným rasistických prohlášením je nutno se postavit vždycky, v dobách ekonomických svárů je to však tím naléhavější, jelikož podobná sdělení mohou snáze rezonovat i mimo okruh stávajících příznivců skupin extrémní pravice. V tomto kontextu ECRI taktéž podtrhuje hodnotu široce založeného přístupu k potírání rasistických projevů, jenž se nezaměřuje výlučně na kritizování samotných názorů a počinů pravicových extremistů, ale všímá si i jiných faktorů, jež vyvábí příznivé podmínky pro zakořenění podobných názorů. Mezi ně patří přítomnost rasové diskriminace v každodenním životě, ekonomické těžkosti a vnímání příčin těchto těžkostí; také ovšem předsudky vůči Romům a představy o jejich místě v české společnosti.
51. ECRI vybízí české úřady, aby nadále bedlivě monitorovaly názory vyjadřované pravicově extremistickými skupinami, a aby zaujaly rázný postoj při uplatňování zákonů, které zakazují vyjadřování rasistických názorů.

<sup>10</sup> Viz výše, Rasismus v politické promluvě.

<sup>11</sup> Viz níže, rasově motivované násilí.

52. ECRI důrazně doporučuje, aby české úřady zároveň vystupňovaly úsilí při zvyšování obecného povědomí o lidských právech a o potřebě potírat rasismus a nesnášenlivost, a to nejen v metropoli a jiných velkých městech, ale i v menších obcích. K relevantním opatřením by bylo možno připojit osvětové kampaně proti rasismu, xenofobii a příbuzným formám nesnášenlivosti, dále pak šíření povědomí o osobních příbězích a příkladech hodných následování zevnitř romské komunity; tyto snahy by měly být zaměřeny na děti a mladé lidi, právě tak jako na dospělé. Úřady by měly dbát, aby se na podobných kampaních od samotné koncepce až po vyhodnocení podílely organizace s Romy v čele.
53. ECRI vybízí příslušné orgány, aby učinily okamžité kroky směřující k opětovnému vybudování důvěry v obcích, jež byly v uplynulých měsících nejhůře postiženy veřejnými projevy rasismu, a doporučuje, aby obdobné kroky byly činěny i v jiných obcích, kde situace může být rovněž napjatá.

### Rasismus v médiích a na internetu

54. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila, aby pracovníci médií přijali určitou autoregulační etická pravidla o způsobech podávání zpráv o problémech, jež se týkají menšinových skupin. ECRI rovněž doporučila, aby české úřady zůstaly bdělé vůči případům, kdy pracovníci médií překročí zákon a podněcují rasovou nenávisť.
55. České úřady konstatovaly, že v souladu se zákonem o vysílání a zákonem o České televizi jsou média povinna dodržovat vyváženost a obzvláště pak se vyhnout vyvolávání nesnášenlivosti. Aktéři Občanská sdružení udávají, že někteří novináři sice mají porozumění pro záležitosti menšin a ochotně se zabývají pozitivními příběhy, avšak odezva na tyto reportáže bývá zpravidla negativní. Bulvární tisk si naopak údajně často libuje v klasifikaci Romů jakožto lidí, kteří z definice kradou, neplatí nájemné, chovají se násilnický a nechtějí pracovat. Také online diskuse na webových stránkách časopisů a novin jsou v převážné míře negativní. Ve zpravodajství je často uváděn etnický původ podezřelých z trestných činů, pokud podezřelí náležejí k menšině, a zdá se, že na cestě k přijetí etického kodexu učinila média jen malý pokrok.
56. Rasistické a xenofobní promluvy jsou běžné i na internetu. Platí to nejen pro webové stránky pravicově extremistických stran, ale rovněž pro méně známá uskupení, jež rozšiřují negativní zprávy o cizincích. V červenci 2008 podal místopředseda Rady vlády pro záležitosti romské komunity žalobu na jistou pravicově extremistickou stranu pro hanobení národa, rasy a přesvědčení poté, co tato strana publikovala texty, ohrožující základní práva a svobody osob trvale žijící v Česku, leč jiné národnosti. Toto následovalo po dvou soudních rozhodnutích z počátku téhož roku, týkajících se webových stránek jiné neonacistické strany. Jedno z nich potvrdilo tříletý podmíněný trest pro stoupence hnutí skinhead, usvědčeného ze založení a provozování neonacistických webových stránek, druhé pak odsoudilo dva muže, jednoho na dva a druhého na tři roky odnětí svobody za provozování webového magazínu. Oba muži v tomto druhém případě byli shledáni vinnými podporou a šířením hnutí, směřujících k potlačení lidských práv a svobod. ECRI je hluboce znepokojena zjištěním, že v současné době probíhá na neonacistických stránkách Facebooku, adresy založené ve Spojených státech, diskuse v českém jazyce o takzvaném "konečném řešení cikánské otázky."<sup>12</sup>
57. ECRI vítá aktivní kroky, jež úřady podnikly s cílem skoncovat s rozšiřováním rasistických a xenofobních myšlenek po internetu. Opět však úřady upozorňuje na obavy romské komunity, jež v klimatu, kdy se rasismus stává při veřejných

<sup>12</sup> Viz též níže, § 44.

promluvách běžnou věcí, vyjadřuje rostoucí strach o bezpečnost svých členů, a jež potřebuje vědět, že její bezpečnost je zaručena státem. ECRI taktéž podtrhuje roli, již by mohla sehrát média, pokud by se k tomu odhodlala, pro podporu pozitivního obrazu různorodé společnosti.

58. ECRI vybízí české úřady, aby zapůsobily na média, aniž by ovšem porušovaly jejich redakční nezávislost, v tom smyslu, že je potřeba dbát, aby materiály, které zveřejňují, nepřispívaly k vytváření atmosféry nepřátelství a zavržení vůči členům jakékoli menšinové skupiny, zranitelné vůči rasismu, včetně Romů. ECRI doporučuje, aby se české úřady zapojily do rozpravy s médii a se členy jiných významných skupin občanské společnosti o tom, jako toho nejlépe dosáhnout.
59. ECRI opakovaně vyzývá pracovníky médií, aby přijali autoregulační etický kodex o způsobech, jak zpravodajsky podávat záležitosti týkající se členů menšinových skupin, a doporučuje, aby české úřady tomuto procesu byly všemožně nápomocné. Doporučuje rovněž, aby české úřady nadále pozorně sledovaly a všímaly si případů, kdy pracovníci médií překračují zákon tím, že podněcují k rasové nenávisti.
60. ECRI vybízí české úřady, aby nadále se vší rozhodností stíhaly osoby zodpovědné za zveřejňování a rozšiřování rasistických materiálů prostřednictvím internetu.

### **Strategie potírání extremismu**

61. 23. března 2009 přijala vláda prohlášení o řešení akutních problémů sociálního vyloučení a vzala na vědomí dokument nazvaný " Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení" Úřady daly na vědomí, že tento dokument by měl vytvořit základ pro Strategii boje proti extremismu, jež by měla být předložena vládě koncem roku 2009 a jejíž koncepce byla vládou projednána 8. května 2009.
62. Strategie se skládá ze dvou částí. Část I obsahuje zprávu o problému extremismu v České republice v r. 2008, jež informuje o vývojových trendech na extremistické scéně, o aktivitách extremistů, o zaznamenané trestné činnosti s extremistickým podtextem a o problémech a bezpečnostních rizicích, jimiž je nutno se zabývat. Část II nastiňuje linii pro potírání extremismu, jež se snaží upřednostňovat konkrétní, jednoduchá a cílená řešení nad prakticky nepoužitelnými deklamacemi. Tato linie vychází z pěti pilířů: 1) komunikace, otevřenost a nabízení alternativ oproti extremistické propagandě; 2) znalosti, obzvláště poskytované školami, na jejichž základě mohou občané čelit nebezpečným idejím; 3) zapojení vládních i nevládních aktérů do boje proti extremismu; 4) zaručení profesionality odborníků, angažovaných v boji proti extremismu; 5) uplatnění sankcí vůči pachatelům extremistických činů efektivním využíváním stávajících prostředků a mechanismů.
63. ECRI nabádá úřady, aby podnikly veškeré nezbytné kroky pro implementaci Strategie boje proti extremismu, a aby zajistily, že přinese pozitivní změnu. Měly by přitom vzít v potaz doporučení, jež tato zpráva na různých místech předkládá, obzvláště v souvislosti s bojem proti rasistickým projevům a rasovému násilí.

### **III. Rasové násilí**

64. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila, aby české úřady vypracovaly k problému rasově motivovaného násilí u části extremistických skupin přístup, jenž spoléhá na meziresortní spolupráci. Doporučila rovněž, aby české úřady dbaly na důslednější uplatňování legislativy směřující k zákazu činnosti skinheadských a jiných rasistických organizací, a dále české úřady vyzvala, aby české úřady nepolevovaly ve snaze o monitorování aktivit



skinheadů a dalších rasistických organizací a vypracovaly metody, jak rychle a účinně zareagovat na plánované a uskutečněné incidenty a útoky. ECRI taktéž povzbudila české úřady v jejich snaze vyvinout výchovná opatření pro potírání rasistických tendencí ve školách.

65. Podle Ministerstva vnitra jsou jako oběti nezávažnějších násilných rasistických trestných činů uváděni převážně Romové<sup>13</sup>. V roce 2007 byla jakožto rasově motivovaná posuzována jedna vražda; celkově bylo podle oficiálních statistik v r. 2006 hlášeno 46 trestných činů rasového násilí, 22 v roce 2007. Zaznamenaná svědectví nevládních organizací pracujících s menšinovými skupinami, obzvláště s Romy, však naznačují, že případů rasového násilí může být výrazně víc než nasvědčují počty takových trestných činů v oficiálních údajích. Oběti někdy raději incident nenahlásí, protože policii nevěří; jindy zase udávají, že policie se po nahlášení stížnosti na rasové násilí případem vůbec nezabývala, anebo se jím zabývá, ale rasistický aspekt případu ignoruje. Když byla například v říjnu roku 2008 poškozena brněnská mešita a na její stěny bylo sprejem nastříkáno "Stop Islámu" a na dveře "Ne", policie údajně incident vyšetřovala, ale usoudila, že extremistický motiv nebyl prokázán.
66. Kromě násilných útoků proti osobám i majetku vedly k eskalaci napětí také opakované demonstrace skupin pravicových extremistů a někdy též násilnosti. ECRI je znepokojena informací, že od října do prosince 2008 byla pravicově extremistickými organizacemi uspořádaná série demonstrací a pochodů směřujících cíleně do převážně Romy obývaného sídliště Janov v Litvínově. Nepochybným cílem těchto demonstrací bylo projít tímto sídlištěm, pochodu se účastnilo několik stovek členů notoricky známých neonacistických skupin. Jedno shromáždění bylo konkrétně zaměřeno na veřejné odsouzení "pozitivní diskriminace". Tyto pochody vedly k násilným střetům s policií, jež musela fyzicky zasahovat, aby demonstrantům zabránila dojít až na sídliště Janov. Další pochod Janovem se zhruba třicítkou členů "hlídek" Dělnické strany byl uspořádán v lednu 2009. ECRI zaznamenává, že tyto aktivity podstatně zvýšily napětí v dané oblasti. Někteří neromští obyvatelé vyjádřili svou otevřenou podporu pravicově extremistickým demonstrantům, jejichž aktivity vyvolaly v romské komunitě strach. Zazněly rovněž obavy, že obvinění, vznesená vůči osobám zatčeným v souvislosti s těmito shromážděními, se vztahují pouze na porušování pořádku a nedovolené srocování, ale neodrážejí rasistické motivace v pozadí těchto událostí.
67. Předseda vlády, ministr vnitra a ministr pro lidská práva vypustit a etnické menšiny extremistické projevy veřejně odsoudili a uvedli, že obzvláště neonacistická uskupení jsou pečlivě monitorována a podle potřeby budou podniknuta rázná opatření. Kromě toho některé místní úřady plánovaná shromáždění pravicových extremistů zakázaly a jeden z nich, v Ústí na Labem, dne 3. března 2009 oznámil svůj úmysl podpořit aktivity protixtremistické skupiny a v tomtéž týdnu zakázal dva pochody, plánované neonacisty v různých částech města na duben. V listopadu 2008 vláda oznámila, že zahájí řízení u Nejvyššího správního soudu s cílem zakázat Dělnickou stranu. 4. března 2009 soud nicméně žádost zamítl s odůvodněním, že vláda nepředložila dostatečné důkazy o tom, že se tato strana podílela na organizování událostí, vůči nimž směřovaly stížnosti.
68. ECRI české úřady povzbuzuje v jejich snaze potírat nezákonné aktivity pravicově extremistických skupin a doporučuje, aby byly rázně uplatňovány zákony, zakazující veškeré formy rasově motivovaného násilí nebo podněcování k nenávisti.

---

<sup>13</sup> Ministerstvo vnitra České republiky, oddělení bezpečnostní politiky, Informace o problému extremismu v České republice v r. 2007, Praha 2008.

69. ECRI zároveň připomíná svá důrazná doporučení ve vztahu k zvyšování veřejného povědomí o lidských právech a potřebě bojovat proti rasismu a nesnášenlivosti a opětovně nabádá příslušné úřady, aby učinily neprodleně opatření k obnovení důvěry ze strany nejvíce postižených komunit.<sup>14</sup>

#### IV. Antisemitismus

70. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila takové iniciativy, jež by zabránily, aby v české veřejnosti, a zejména u mládeže, zapustily kořeny antisemitské názory. Doporučila rovněž, aby české úřady zajistily v souladu s relevantními ustanoveními trestního zákona stíhání vydávání a rozšiřování děl, jež podporují rasovou nenávisť.

71. Jsou zaznamenány sporadické případy antisemitských skutků vůči osobám nebo majetku. Malé enklávy přetrvávajícího antisemitismu v České republice existují; antisemitská vyjádření jsou na internetu a často je obtížné proti nim bojovat, neboť využívají zahraničních serverů. Příklady úspěšného stíhání v souvislosti s neonacistickými stránkami nicméně existují.<sup>15</sup> Některé neonacistické skupiny v uplynulých letech organizovaly demonstrace s antisemitským obsahem, zpravidla v době, jež se shoduje s konkrétní akcí v židovském kalendáři, anebo s upomínkou význačných událostí za /ze/ 2. světové války.

72. ECRI vybízí úřady, aby nadále stíhaly jedince odpovědné za vydávání nebo šíření antisemitských materiálů, a aby učinily preventivní opatření, aby se antisemitské názory v české společnosti, a obzvláště mezi mladými, neuchytily. ECRI úřady upozorňuje na své Všeobecné doporučení č. 9 o boji proti antisemitismu, které nabízí řadu legislativních a politických opatření, jež vláda může pro tento účel zvolit.

#### V. Diskriminace v různých oblastech

##### Školství

- *Neúměrné zastoupení romských dětí ve zvláštních školách pro děti s mentálním handicapem.*

73. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila, aby české úřady urychleně zvýšily úsilí a zajistily, aby romští školáci, kteří netrpí mentálním postižením, nebyli umisťováni do zvláštních škol pro děti s mentálními handicapem. Doporučila, aby české úřady dohlédly, aby nový školský zákon nevytvářel novou formu separovaného školství pro romské děti, a vybídla je, aby zvýšenou měrou dbaly na to, aby romští rodiče byli přesně informováni o tom, jaké dlouhodobě negativní důsledky bude mít, pokud své děti budou posílat do zvláštních škol. ECRI rovněž doporučila, aby byly bezodkladně učiněny kroky pro řešení vzdělávacích potřeb žáků, kteří již tyto zvláštní školy navštěvují, s cílem pomoci jim dosáhnout úrovně, jež by jim umožnila začlenit se do běžného vzdělávacího systému. České úřady byly taktéž vyzvány, aby monitorovaly a vyhodnocovaly proces opětovné integrace, přičemž ECRI zdůraznila, jak je důležité pro tuto integraci vést osvětu zaměřenou na širokou veřejnost, ředitele škol a učitele.

74. 15 listopadu 2007 vydal Velký senát Evropského soudu pro lidská práva rozhodnutí o případu *D.H. a jiní versus Česká republika*<sup>16</sup>. V tomto případě romští navrhovatelé, kteří navštěvovali zvláštní školy pro děti s mentálním postižením, popsané ve třetí zprávě ECRI (v systému, který byl mezitím nahrazen novou legislativou, popsanou níže), předložili stížnost, že byli

<sup>14</sup> Viz výše, Rasismus ve veřejné promluvě – Neonacistické skupiny a jiná pravicově extremistická hnutí.

<sup>15</sup> Viz výše, Rasismus ve veřejné promluvě – Rasismus v médiích a na internetu.

<sup>16</sup> D.H. a jiní v. Česká republika (Velký senát) č. 57325/00

diskriminování ve svém právu na vzdělání na základě rasy či etnického původu. Soud shledal porušení článku 14 Úmluvy v kontextu s článkem 2 Protokolu č. 1 a poukázal na skutečnost, že ve zvláštních školách pro mentálně postižené jsou osnovy oproti běžným školám zjednodušené a že dochází k izolaci žáků těchto škol od žáků ostatních. Soud vzal na vědomí, že vzdělání, jehož se žadatelům dostalo, přispělo k jejich potížím a jejich další osobní rozvoj spíše znesnadnilo, místo aby vyřešilo jejich problémy nebo jim pomohlo integrovat se do běžných škol a rozvíjet schopnosti, jež by jim usnadnily život v rámci většinové populace.

75. Jak Evropský soud pro lidská práva ve výše uvedeném rozsudku uvedl, v roce 2004 vstoupil v platnost nový školský zákon (zákon č. 561/2004 Sb.). Tento zákon již neupravuje zvláštní školy v podobě, v jaké do doby jeho vstoupení v platnost existovaly. Základní vzdělání je nyní poskytováno základními školami a speciálními základními školami, jež jsou určeny především pro žáky se závažným mentálním postižením nebo pro žáky s kombinovaným vadami, či pro autistické děti. Zákon rovněž obsahuje ustanovení týkající se vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním. To, zda má dítě zvláštní požadavky na vzdělání, stanoví centrum pro orientaci ve vzdělání. Zákon též pamatuje na vzdělávací asistenty, na individualizované vzdělávací projekty, přípravné třídy pro sociálně znevýhodněné děti před zahájením povinné školní docházky a na doučování pro žáky, jimž se nedostalo základního vzdělání.
76. Z tohoto rozhodnutí vyplývá, že žáci a studenti se speciálními vzdělávacími /vzdělávacími/ potřebami mají být vzdělávání pomocí podpůrných opatření, jež přesahují nebo se odlišují od individualizovaných vzdělávacích či organizačních opatření dostupných v běžných školách. Děti, jejichž speciální vzdělávací potřeby byly ustanoveny pomocí psychologických a vzdělávacích testů, uskutečněných s pomocí center pro orientaci ve vzdělání, budou zařazeny do specializovaného školství, pokud jsou jejich potřeby jasné a pádné a opravňují jejich zařazení do speciálního vzdělávacího systému.<sup>17</sup> Úřady zdůraznily, že sociálně znevýhodněné děti, žáci a studenti mají právo na vzdělání, jehož obsah, forma a metody jsou v souladu s jejich vzdělávacími potřebami a schopnostmi; mají nárok na vytvoření podmínek nutných k usnadnění tohoto vzdělání a na poradenství ze strany školy a center pro orientaci ve vzdělání. Při posuzování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je nutno brát v úvahu povahu postižení. Úřady rovněž uvedly, že probíhá práce na přípravě nové definice dětí, žáků a studentů, kteří potřebují vyrovnávací opatření. Cílem je podpořit inkluzivní přístup ve všech oblastech předškolního, základního a středoškolského vzdělávání a dosáhnout nejvyšší možné úrovně vzdělání v hlavním systému. Úřady zdůraznily, že od chvíle, kdy vstoupil v platnost nový zákon, neexistují dále překážky, jež by bránily romským dětem účastnit se běžného vzdělávání. Je nyní na rodinách, aby zareagovaly na tento nový přístup a posílaly své děti do běžných škol. Kromě toho poukázaly na fakt, že osvědčení o absolvování jakékoli základní školy má nyní stejnou formální platnost. Znamená to, že ani dítě, které absolvovalo speciální základní školu, není formálně vyloučeno z možnosti pokračovat na běžné střední všeobecné či odborné škole.
77. V souvislosti s integrací dětí do běžných škol, úřady poukázaly na realizaci projektu na vytvoření pěti regionálních Středisek integrace menšin – SIM, jež jsou podporována z evropských strukturálních fondů a jsou pověřena rozvojem služeb v oblasti orientace /poradenství/, vzdělávání a podpory sociálně znevýhodněných žáků, hlavně Romů. Projekt se zaměřuje na integraci romských žáků do společnosti, na jejich pokrok ve vzdělání a na poskytování sociálního a edukačně-psychologického poradenství a další podpůrné služby. Střediska spolupracují se státními odděleními pro ochranu dítěte a školskými odbory na

---

<sup>17</sup> Viz obzvláště § 31-33 a 37-38 rozsudku.

všech úrovních státní správy, se školami a dalšími vzdělávacími institucemi a také s nevládními organizacemi.

78. Úřady přiznávají, že informace o situaci romských dětí v českém školství nejsou k dispozici v rozsahu, jaký by byl zapotřebí, jelikož se v minulosti neshromažďovaly údaje podle etnických skupin. V této souvislosti zdůraznily, že sběr dat na základě etnického původu musí být prováděn pouze na základě dobrovolnosti a že etnická příslušnost je rovněž otázkou osobního přesvědčení. Je proto nutné počítat s určitou statistickou chybou. Podle úřadů bylo šetření v oblasti sběru statistických údajů zahájeno v roce 2008 a výsledky budou využívány průběžně pro stanovení a realizaci náležitých opatření, směřujících k vytváření reálných příležitostí pro integraci sociálně znevýhodněných romských dětí do běžného školství, z něhož jsou v současné době vyloučeny, s cílem nedopustit, aby je opět opouštěly. Budou rozpracována konkrétní opatření v závislosti na zjištěném počtu romských dětí vzdělávaných podle standardů stanovených pro děti s nízkou úrovní mentálního postižení
79. Vzdor těmto opatřením poukazují představitelé občanské společnosti soustavně na skutečnost, že prozatím se v každodenní situaci ve školství změnilo jen pramálo. Zdůrazňují, že v praxi byly v podstatě zvláštní školy přejmenovány a reorganizovány jakožto základní (neboli "praktické") školy, přičemž uplatňované osnovy se tam změnily minimálně – a nadále tudíž mají větší podíl praktických předmětů a méně předmětů akademických a zaměřují se spíše na rozvoj manuálních než intelektuálních dovedností. Tyto školy stále navštěvuje neúměrný počet romských dětí. V některých lokalitách je vlastně bývalá zvláštní škola tou jedinou dostupnou a učitelé jsou stále titíž. Tyto faktory násobí obtíže spojené s prolomením cyklu horších školních výsledků u romských dětí, částečně i proto, že od dětí v těchto školách se toho možná méně očekává. Školský zákon sice jasně stanoví, že o tom, jakou školu bude dítě navštěvovat, nerozhoduje škola, nýbrž právní zástupce dítěte, nevládní organizace pracující s Romy však upozorňují, že ani rodičovský souhlas nemusí být dostatečnou zárukou, pokud rodičům nejsou srozumitelné veškeré dlouhodobé důsledky jejich rozhodnutí poslat dítě do specializovaného školství – jak bylo ostatně prokázáno v rozsudku případu *D.H. a ostatní*. Poukazují rovněž na to, že mnoho romských rodičů vnímá běžnou školu jakožto nepřátelskou a nebezpečnou, kde jejich děti riskují šikanu od ostatních dětí nebo od učitelů. Takoví rodiče velmi pravděpodobně nebudou vystavovat své dítě podobnému prostředí, jemuž nedůvěřují. Další rodiče, kteří se rozhodnou poslat své děti do běžné školy, možná zjistí, že dítě bylo stejně nakonec umístěno v oddělené třídě s odlišnými osnovami.<sup>18</sup>
80. Přetrvávají rovněž obavy, zda testy, používané k určení úrovně školních výsledků dětí jsou sociálně a kulturně neutrální. Romští představitelé upozorňují, že testy jazykové kompetence například nemusí ukázat, že dítě zvládá dobře jiný jazyk než češtinu a je schopno se rychle přizpůsobit vyučování s češtinou jakožto druhým jazykem, a místo toho je označeno jako vypustit dítě s jazykovými schopnostmi neadekvátními svému věku. Testy rovněž nemusí rozlišit mezi případy sociálního znevýhodnění (například v domě nejsou knihy a tak má dítě na svůj věk podprůměrnou schopnost číst, ale může si ji rychle zlepšit, jakmile se octne ve škole) a skutečnou poruchou učení, vyžadující specifitější pozornost. Navíc, jakmile je stanoveno, že dítě má speciální vzdělávací potřeby, pedagogický sbor školy je povinen pro ně vypracovat individuální učební plán. To v praxi znamená, že ve školách, kde je mnoho sociálně znevýhodněných dětí, se tyto děti (což jsou v České republice většinou Romové) pravděpodobně ocitnou v oddělené třídě.<sup>19</sup> České úřady uvedly, že probíhá analýza diagnostických

---

<sup>18</sup> Viz níže - Situace romských dětí v běžných školách.

<sup>19</sup> Viz níže – Situace romských dětí v něžných školách.

nástrojů, které se v současné době ve školském poradenství používají, a že výsledky této analýzy budou využity pro zlepšení uplatňované metodologie. Cílem je zlepšit kvalitu diagnózy i poradenství, aby se z nich stal nástroj integrace Romů i jiných školáků do hlavního proudu školství.

81. ECRI vítá opatření, jež české úřady činí s cílem zlepšit kvalitu vzdělání, poskytovaného romským dětem a také jejich školní výsledky. Varuje ovšem před přístupem, podle něž legislativní či formální opatření sama o sobě postačí k obratu v dané situaci. Upozorňuje úřady, že odstranění formálních bariér bránících pokroku je významný první krok, který však nestačí. Je sice chvályhodné, že všechny děti nyní po ukončení základního vzdělání dostávají osvědčení se stejnou formální hodnotou, bez ohledu na typ školy, kterou navštěvovaly; ty, které prošly speciální základní školou, se nevyhnou klopýtání na běžných středních školách, pokud nebudou mít k dispozici významnou podporu, jež jim pomůže kompenzovat rozdíly v osnovách základních škol. České úřady uvedly, že individuální volbu konkrétních předmětů v kontextu standardních osnov ovlivňují zájmy a schopnosti dětí, Ministerstvo školství však připravuje programy zaměřené na posílení inkluzivní funkce vzdělávacího systému, tak aby byly podpořeny rovné příležitosti pro všechny, včetně školáků sociálně znevýhodněných. V této souvislosti úřady poukázaly na vyrovnávací opatření, jež by měla být široce realizovaná ve všech školách hlavního proudu, s cílem pomoci dětem překonat důsledky jakéhokoli znevýhodnění a dokončit úplné vzdělání na těchto školách.
82. ECRI taktéž zdůrazňuje, že v oblasti vzdělávání je patrně stále zapotřebí velkého úsilí pro vytváření důvěry. To znamená budování důvěry romských rodin v běžný školský systém. Je sice pravda, že opatření pro posílení důvěry se nejlépe uplatňují na místní úrovni, prostřednictvím místních komunit a struktur, klíčem k jejich úspěchu je však podpora na celostátní úrovni, která zajistí zavádění a monitorování efektivnosti těchto programů. ECRI zároveň poukazuje na to, že pro překonání předsudků vůči romským školákům ve většinové společnosti (rodiče, učitelé, spolužáci), je důležité této části společnosti jasně sdělit, že potlačení diskriminace vůči Romům ve školství bude mít cenu pro českou společnost. Musí být jasně vysvětleno, že bude-li více občanů připraveno tak, aby se mohli ucházet o kvalifikovanější práci, jež v České republice převládá, a budou tak lépe přispívat hospodářské prosperitě země, bude z toho mít prospěch celá česká společnost.
83. ECRI důrazně podporuje snahy českých úřadů získat více podrobných informací o postavení romských dětí ve školském systému. Naléhavě doporučuje, aby do takového průzkumu byl zařazen i dopad nového školského zákona v praxi, a to jak z hlediska složení školní populace jako celku, tak obzvláště na podíl dětí odlišné národnosti či etnického původu, zapsaných do speciálních základních škol. Výsledky tohoto výzkumu by se měly stát základem pro nápravná opatření tam, kde jich bude zapotřebí, obzvláště proto, aby nový školský zákon jednoduše nevytvořil jen novou formu odděleného školství pro romské děti.
84. ECRI opětovně vyzývá české úřady, aby vyvinuly obzvláštní snahu, a podle potřeby posílily stávající postupy, díky nimž by romští rodiče získali přesné informace o dlouhodobě negativních důsledcích toho, když své děti budou posílat do speciálních škol, ECRI zdůrazňuje, že má-li v této oblasti dojít ke změně, je životně důležité překonat vzájemnou nedůvěru mezi školskými úřady, Romy a dalšími rodiči a vybízí místní úřady, aby věnovaly prostředky na posílení komunikace mezi romskými rodiči a školami hlavního proudu.
85. ECRI opětovně doporučuje, aby byla učiněna opatření k uspokojení vzdělávacích potřeb studentů, kteří v současné době navštěvují specializované základní školy, včetně individuálních učebních programů a doučování, tak aby se těmto dětem

pomohlo dosáhnout úrovně, na níž mohou být integrovány do běžného vzdělávacího systému.

86. ECRI doporučuje, aby testy, užívané jakožto základ pro doporučení rodičům, jaká škola by pro jejich dítě byla nevhodnější, byly pravidelně analyzovány a podle potřeby upravovány, tak aby byla za všech okolností používána objektivní kritéria a aby skutečné postižení nebylo zaměňováno za podprůměrné schopnosti, jež jsou důsledkem sociálního znevýhodnění.
87. S cílem dodat procesu začleňování všech romských dětí s výjimkou těch, jež potřebují speciální vzdělávání kvůli závažnému mentálnímu postižení nebo kvůli kombinovanému postižení, patřičnou dynamiku, ECRI vybízí úřady na příslušné úrovni, aby převedly podstatný počet dětí ze speciálních základních škol do běžného školství, založeného na jasně stanovených a ambiciózních ročních cílech. Implementace těchto cílů by měla být monitorovaná a měl by vzniknout nový národní kontrolní mechanismus, jenž by dbal, aby za dosažené výsledky nesly odpovědnost úřady.

- *Postavení Romů ve školách hlavního proudu.*

88. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI české úřady vybízí, aby rozšířily úspěšné iniciativy, jako jsou přípravné třídy a romští asistenti při výuce, na všechny oblasti České republiky, kde by to bylo zapotřebí. Povzbuzuje rovněž České úřady, aby monitorovaly způsob, jakým jsou tyto i jiné iniciativy uplatňovány na místní úrovni. Doporučila, aby učitelé a ředitelé škol prošli dalším školením proti diskriminaci a znalosti a dovednosti v oblasti multikulturního vzdělávání..
89. Zprávy naznačují, že dokonce i v běžném školním systému nadále existuje segregace. Tato situace je přinejmenším částečně souvisí se segregovaným bydlením – fenoménem, který zřejmě v současné době v České republice narůstá.<sup>20</sup> Negativní efekt má vypustit patrně rodičovská volba, jelikož de facto segregace mezi běžnými základními školami patrně narůstá. Kdysi smíšené školy se ve vzrůstající míře začínají profilovat jako školy převážně neromské a na školy převážně romské – a to i v některých oblastech, kde bydlení segregované není. Občanská sdružení uskutečnila určitá velmi vítaná opatření a jejichž, cílem bylo podpořit pozitivní kontakty mezi komunitami, například pozvání dětem ze sousedních škol, aby se podílely na výhodách zařízení, financovaných ze speciálních projektů, nebo organizování fotbalových zápasů mezi školami, Nicméně, takovéto aktivity sice mohou pomoci strhnout společenské bariéry a mohou postupně podpořit vzájemné akceptování, nemohou však samy o sobě vyrovnat rozdíly ve vzdělání získaném v různých typech škol.
90. V tomto ohledu občanská sdružení rovněž zdůrazňují, že segregované třídy nadále existují i ve školách, jež navštěvují děti z různých sociálních vrstev. Jak již bylo uvedeno výše, jakmile je dítě identifikováno (svou školou) jakožto jedinec se zvláštními vzdělávacími potřebami, pedagogický sbor musí pro takové dítě vypracovat individuální plán. V praxi to znamená, že ve škole s větším počtem sociálně znevýhodněných dětí se tyto děti ocitnou společně v oddělené třídě, což je součástí opatření, jež mají napomoci jejich potřebám. Za těchto okolností však rostou tendence od těchto dětí očekávat nižší studijní výkony – a v České republice jsou tyto děti převážně Romové.
91. České úřady podnikly určitá opatření s cílem podpořit integraci romských dětí do českých škol a zlepšit jejich školní výsledky. Jde například o multikulturní výchovu a zařazení kapitol o romských dějinách a kultuře do školních osnov. Byl

---

<sup>20</sup> Viz níž, Diskriminace v různých oblastech - bydlení.

rovněž zaveden program na podporu znevýhodněných studentů v základních a středních školách a snížení počtu těch, které školu nedokončí. Tento program zahrnuje i finanční výpomoc studentům. Existují rovněž opatření, jež dětem napomáhají, aby se vzdělávání mohly účastnit na rovném základě již od nejčasnějších let. Sem patří v rámci Koncepce (projekt) včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí v oblasti vzdělávání z roku 2005, vytváření přípravných tříd na základních školách, určených pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, které z nejrůznějších příčin nedocházejí do mateřské školy. Cílem těchto tříd je připravit děti k úspěšnému zahájení řádné povinné školní docházky. Úřady uvedly, že ve školním roce 2007/2008 navštěvovalo 1 926 dětí 164 přípravných tříd. Romští představitelé vítají toto opatření opatrně, někteří se totiž obávají, že v praxi mohou tyto přípravky sloužit pouze k tomu, že budou připravovat děti pro speciální školy, ať již proto, že úroveň vzdělání dosažená v těchto třídách nebude stačit pro běžnou školu anebo proto, že budou tyto třídy paradoxně vnímány jakožto první krok k segregaci, nikoli integraci. Úřady uvedly, že vzdělávací program přípravek je sestaven obdobně jako pro mateřské školy a vychází ze stejných osnov. Třídy však více vycházejí vstříc potřebám dětí a rodin se sociálním znevýhodněním. Jsou určeny pouze pro ty děti a rodiny, které z nejrůznějších příčin nemohou využívat školek. Úřady však rovněž uvedly, že podle nevládní studie z konce roku 2008 a počátku roku 2009 ve školách v sousedství sociálně vyloučených lokalit a lokalit tímto vyloučeným ohrožených 40% romských dětí navštěvuje mateřské školky a 8% přípravné třídy; Ministerstvo školství následně připravilo opatření, jež by mimo jiné mělo umožnit větší otevřenost mateřských škol, aby pracovaly i s dětmi se sociálním znevýhodněním, a tak poskytovaly včasnou péči včasné péče dětem ve věku 0 – 6 let.

92. ECRI bere na vědomí, že jedním z nejpozitivnějších opatření pro pomoc romským dětem, aby navštěvovaly běžné školy a neodcházely z nich, je patrně jmenování romských asistentů na školách. Jak již bylo uvedeno, jednou z hlavních překážek k efektivnímu vzdělávání romských dětí je nedůvěra romských rodin ve školní systém, další je pak postoj ostatních rodičů a dětí, a také učitelů, vůči romským dětem v běžných třídách. Vytváření dobrých kontaktů a pozitivních lidských vztahů na úrovni obyčejných lidí se může stát jedním z nejúčinnějších prostředků, jak překonat tuto vzájemnou nedůvěru. V říjnu 2008 však bylo v celé České republice pouhých 300 romských asistentů a třebaž byl tento systém vytvořen v roce 1998, zdá se, že jeho financování je stále nejisté. Totéž platí o funkci a pravomocích romských asistentů, jež jsou jasně definovány v příslušné vyhlášce ministra (vyhláška č. 73/2005 Sb.). Rozhodnutí o tom, zda škola požádá o možnost zaměstnat tyto asistenty, závisí zcela na jejím vedení, což znamená, že asistenti jsou zaměstnáváni pouze na školách, kde se celkově uplatňují progresivní metody, a asistenti sami jsou takto svým zaměstnáním zcela závislí na dobré vůli vedení školy. V roce 2009 úřady oznámily, že Ministerstvo školství obdrželo 430 požadavků na asistenty pro výuku a všem těmto žádostem vyhovělo.
93. ECRI je hluboce znepokojeno pokračující de facto segregací romských dětí v běžných školách a to buď segregací samotných škol – což je fenomén spojený, byť ne výlučně, se segregací bydlení – anebo vytvářením oddělených tříd v integrovaných školách. ECRI poukazuje důrazně na nezbytnost dalších činů, jež by tomuto fenoménu bránily.
94. ECRI taktéž zdůrazňuje potřebu výzkumu dopadu různých opatření, jež byla v této oblasti dosud učiněna, tak aby výsledky různých programů v jejím rámci byly přiměřené investovaným zdrojům. ECRI se zájmem poukazuje na skutečnost, že úřady se odvolávají na dvě studie, uskutečněné od září 2008 do března 2009 v České republice, v základních školách sousedících s oblastmi sociální exkluze sociálního vyloučení, kde žije přibližně třetina odhadované romské populace v

této zemi; jedna ze studií zkoumala, jak se vyvíjí další studium a příležitosti romských žáků ze škol v podobných lokalitách, druhá pak analyzovala přístup jednotlivých učitelů k žákům se zvláštními požadavky na výuku. Termín "romští žáci", užívaný v obou studiích, zahrnuje žáky, kteří sami sebe identifikují jako Romy nebo jež za Romy považuje značná část prostředí, v němž se pohybují. Co se týče cesty ke vzdělání, studie uvádějí, že pouze 72% romských žáků bylo zařazeno do běžných základních škol a 28% jich bylo ve speciálních základních školách, ve srovnání s poměrem 92% ku 8% u ostatních žáků. Romští žáci v běžných školách měli takřka trojnásobek absencí ve srovnání se svými vrstevníky a v těch běžných školách, kde podíl romských žáků dosahoval 21-50%, měli tito žáci ve srovnání s ostatními poněkud nižší šanci dokončit povinnou školní docházku spolu s třídou, se kterou začali. Přítomnost asistentů výuky měla prokazatelně pozitivní dopad na výkony žáků: ve třídách s asistentem dokončilo povinnou školní docházku s původní třídou 75% romských dětí ve srovnání 56% ve třídách bez asistentů. Romské děti, jež navštěvovaly mateřskou školu, byly také zřetelně úspěšnější, na druhé straně však byl pozitivní dopad přípravných tříd nejmarkantnější na počátku školní docházky.

95. ECRI nabádá české úřady, aby podnikly nezbytná opatření k vymýcení přetrvávajících případů segregace mezi běžnými školami a oddělených tříd v rámci škol smíšených.
96. ECRI opakovaně s důrazem doporučuje, aby české úřady monitorovaly a vyhodnocovaly proces opětovné integrace, aby těm romským dětem, jež prošly speciálním školstvím, byla poskytnuta adekvátní podpora, jež by jim umožnila zvládnout osnovy v běžných školách a pokračovat ve vzdělání na vyšších úrovních.
97. ECRI opět zdůrazňuje, jak je důležité, aby byla učiněna opatření, díky nimž by si široká veřejnost a také ředitelé a učitelé základních škol lépe uvědomili význam integrace.
98. ECRI důrazně doporučuje, aby učitelé a ředitelé škol byly dodatečně proškolení proti diskriminaci a směrem k multikulturální výuce, aby dokázali podle potřeby pozměnit svůj vlastní postoj a byli lépe vybaveni pro práci s různorodými třídami ve svých školách.
99. ECRI taktéž vybízí české úřady, aby našly způsob, jak spolupracovat s romskými rodiči a získat ve větší míře jejich důvěru v běžný školský systém. Takové kroky by mohly například zahrnovat intenzivnější snahu o navázání a udržení kontaktů mezi rodiči a běžnými školami v místě bydliště, a také informování rodičů o již existujících opatřeních v daných školách, jež mohou zlepšit zkušenosti romských dětí s prostředím ve třídě nebo na hřišti. Tyto kroky by měly být učiněny dříve než rodiče vyberou pro své děti školu.
100. ECRI důrazně nabádá české úřady, aby stávající úspěšné iniciativy, jako jsou mateřské školy, přípravné třídy a romští asistenti vypustit, rozšířily na všechny oblasti České republiky, kde je to zapotřebí. ECRI znovu vyzývá české úřady, aby monitorovaly, jakým způsobem jsou tyto i jiné iniciativy uskutečňovány na místní úrovni.

- *Přístup k vyššímu vzdělání*

101. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI vyzvala české úřady, aby podnikly kroky, jimiž by zajistily, že romské děti budou mít rovné příležitosti k pokračování studia na vyšší úrovni.
102. ECRI bere na vědomí, že výše popsaná opatření, jež mají studentům napomoci v přístupu ke středoškolskému vzdělání a zabránit odchodu těch, kteří byli ke



studiu přijati, mohou mít pozitivní efekt, tím se romských dětem zprůchodní cesta na vysokou školu. Na terciární úrovni mohou být taktéž poskytována stipendia pro studenty se znevýhodněním. Zdá se však, že nejsou k dispozici žádné úplné údaje, rozdělené podle národnostního či etnického původu, takže není možné určit obecné trendy přístupu k vyššímu vzdělávání u různých skupin; nicméně údaje, jež vyplynuly z konkrétních programů, například Romaveritas, ukázaly, že k roku 2005-2006 získalo přístup k dodatečnému financování zhruba 1 800 středoškolských studentů a 62 posluchačů vysokých škol. Zprávy rovněž uvádějí, že některé střední a vyšší školy, nabízející studia v oboru sociální péče, aktivně vyhledávají a napomáhají romským studentům a některé soukromé vysoké školy romským studentům nabízejí vlastní stipendia.

103. ECRI podporuje české úřady v jejich úsilí, kdy znevýhodněným studentům, obzvláště Romům, napomáhají dokončit středoškolské vzdělání. Doporučuje opakovaně, aby české úřady učinily vstřícné kroky, jež by romským dětem poskytl rovné příležitosti k pokračování studia na vyšší úrovni.

### Zaměstnání

104. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila, aby bylo vyvinuto větší úsilí pro zlepšení situace romské komunity v oblasti zaměstnanosti. ECRI byla toho názoru, že bude zapotřebí speciálních opatření (pozitivní diskriminace), s cílem překonat vysokou úroveň nezaměstnanosti v romských komunitách. ECRI povzbudila české úřady v jejich snaze o přijetí legislativy v oblasti zaměstnanosti s tím, že tato legislativa by měla poskytovat účinný prostředek proti případům diskriminace ve všech stádiích procesu zaměstnávání.
105. České úřady prostřednictvím Ministerstva práce a sociálních věcí zavedly řadu opatření, zaměřených na snížení celkové nezaměstnanosti. Společně se zaměstnavateli například umožňují uzavírání smluv na 12 až 24 měsíců, zpravidla na provádění veřejných prací, což je určeno obzvláště dlouhodobě nezaměstnaným. Úřady konstatovaly, že neupřednostňují pozitivní diskriminaci, ale raději se zaměřují na přístup na bázi rovných příležitostí pro všechny a obzvláště na zlepšování schopností pro uplatnění se na pracovním trhu. Vyjádřily zároveň ochotu podporovat na místní úrovni navazování partnerství mezi pracovními úřady a spolupracujícími organizacemi (nevládními organizacemi, pracovními agenturami, vzdělávacími institucemi). V minulosti již proběhlo několik podobných projektů s konkrétním zaměřením na Romy, kteří jsou na pracovním trhu znevýhodněni.
106. V roce 2008 byla ve dvanácti pilotních lokalitách vytvořena Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. České úřady uvedly, že cílem této agentury je vytvořit a usměrňovat efektivní strategii zaměřenou na eliminaci sociálního vyloučení, jež by posléze mohla být rozšířena na celou zemi. Jejím hlavním úkolem je vybízet nevládní organizace, školy, zaměstnavatele, místní úřady a pracovní úřady, aby spolupracovaly na projektech ve prospěch sociálně vyloučených Romů. ECRI bere na vědomí, že agentura sice v roce 2008 měla jisté potíže růstu, doufá však, že tyto potíže budou rychle překonány a že nadále bude agentura schopna pracovat efektivně. V roce 2008 byl rovněž zahájen společný výzkumný projekt české vlády a Světové banky s cílem analyzovat výsledky expertízy pracovních sil, jež byla uskutečněna v marginalizovaných oblastech, kde žije mnoho Romů. Tato studie měla poskytnout nový náhled na situaci v zaměstnanosti Romů, žijících v daných lokalitách, a navrhnout cílené postupy, jak napravit zjištěné problémy.<sup>21</sup>

<sup>21</sup> Světová banka, Oddělení pro oblast lidského rozvoje, Evropa a Střední Asie, Česká republika: Zlepšování možností pracovního uplatnění Romů, Washington DC, 21. října 2008

107. Toto jsou sice pozitivní kroky, ale úroveň nezaměstnanosti Romů zůstává stále velmi vysoká. Zprávy udávají, že v mnoha romských lokalitách je bez práce i více než 90% aktivní populace. Jak se uvádí ve zprávě Světové banky, na schopnost číst, psát a počítat má devastující účinek průměrná úroveň vzdělání Romů, jež je značně nižší oproti ostatnímu obyvatelstvu, takže 14% Romů v těchto lokalitách ukončilo pouze speciální školy pro děti s postižením a 40% trpí funkčním analfabetismem. Romští uchazeči o práci jsou tudíž na pracovním trhu ve značné nevýhodě a často nedokáží rovnocenně konkurovat jiným zájemcům o práci. V těch nejvíce marginalizovaných oblastech je nadto zpravidla poptávka po nejméně kvalifikované pracovní síle nízká, což znamená, že Romové s nedostatečným vzděláním, kteří nemohou dojíždět na větší vzdálenost, mají o to větší problémy najít si práci. Zvláště v marginalizovaných oblastech jsou pak často ti Romové, kteří si práci najít dokáží, zaměstnávání krátkodobě, bez zajištění a za nízkou mzdu. Četní Romové, kteří jsou silně zadlužení<sup>22</sup>, se také snaží hledat řešení na neformálním pracovním trhu; jedinec v podobném postavení pak může jen obtížně pomýšlet na návrat na pracovní trh, ledaže mu někdo pomůže tuto spirálu zadluženosti překonat. Další překážka pro zaměstnání může vyvstat v těch krajích České republiky, kde jsou mzdy relativně nízké, ale nízká je i poptávka po nekvalifikované práci, takže pro hledání práce schází motivace a v praxi se pak jediným řešením může jevit spoléhání na sociální dávky.
108. Představitelé romské komunity rovněž udávají přetrvávající předsudky na straně zaměstnavatelů vůči romským uchazečům; stále jsou hlášeny případy, kdy romští žadatelé o práci jsou odmítnuti s tím, že volné místo je už obsazené, přitom však teprve následně je na pohovor pozván neromský uchazeč. Jen nemnozí zaměstnavatelé si v současnosti připouštějí, že nesou zodpovědnost za změnu této situace a úřady udávají, že právě malé a střední podniky, které v České republice nabízejí významný podíl pracovních příležitostí, mají obzvláště sklon projevovat předsudky vůči romským kandidátům. Obecně se patrně uznává, že pro překonání dlouhodobé nezaměstnanosti má význam poskytovat individuální poradenství a přístupy, vycházející ze specifických problémů každého jednotlivce (například získání kvalifikace, vybřednutí z dluhů). Zazněly však obavy, zda pracovní úřady, jež jsou za implementaci takovýchto programů zodpovědné, mají v současné době pro poskytování takového přístupu nezbytné zdroje, a to zejména v kontextu snižování počtu státních zaměstnanců.
109. ECRI vítá kroky, jež nedávno české úřady podnikly s cílem analyzovat problémy při hledání práce, jimž musí čelit Romové v některých marginalizovaných lokalitách. Zdůrazňuje, že vzhledem k endemické povaze stále ještě rozšířených nevýhod a diskriminace, s nimiž se Romové na pracovním trhu střetávají, bude v této oblasti zapotřebí dlouhodobého úsilí pro dosažení trvalé změny. V této souvislosti podtrhává hodnotu úspěšných projektů z minula, na nichž je nutné stavět. ECRI zdůrazňuje, že klíčem k překonání handicapů, s nimiž se Romové potýkají na českém pracovním trhu, by mohlo být zlepšení školních výsledků mladých Romů a napomáhání dospělým při získávání kvalifikace, jež by zvýšila jejich zaměstnatelnost. ECRI rovněž zdůrazňuje, že vzhledem k mimořádným problémům dlouhodobě nezaměstnaných osob je nezbytné zajistit, aby byly k dispozici dostatečné zdroje, jež by všem dlouhodobě nezaměstnaným, včetně Romů, zajistily přístup k individuálnímu poradenství a k pomoci a podpoře při návratu na pracovní trh. V neposlední řadě ECRI podtrhává, že obzvláště v době hospodářské krize je důležité vyhnout se situacím, kdy určité skupiny lidí budou označeny za viníky problémů ostatních; v tomto smyslu upozorňuje úřady na svá doporučení týkající se rasismu ve veřejném diskursu, jež jsou v této zprávě uvedena výše.

---

<sup>22</sup> Viz níže, Diskriminace v různých oblastech – bydlení .

110. ECRI nabádá české úřady, aby důrazně pokračovaly ve snahách o překonání nevýhod, jimž v současné době čelí Romové v oblasti zaměstnanosti, a doporučuje, aby úřady jakožto svou prioritu implementovaly doporučení, která jsou součástí studie o pracovním uplatnění Romů v marginalizovaných lokalitách, jež byla vypracována společně se Světovou bankou. ECRI upozorňuje úřady na potřebu zajistit dostatečné zdroje pro poskytování individualizované pomoci, jíž je zapotřebí dlouhodobě nezaměstnaným, aby se mohli vrátit na pracovní trh.
111. ECRI naléhavě doporučuje učinit opatření pro zvýšení informovanosti zaměstnavatelů, obzvláště těch, kteří provozují malé a střední podniky, aby byly překonány dlouhodobé předsudky vůči Romům.

## Bydlení

112. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI zdůraznila, že základním cílem politiky bydlení a sociální politiky by mělo být zachovat a posílit začlenění romských komunit do většinové společnosti. Uvedla, že je zapotřebí věnovat zdroje na opětovnou integraci již segregovaných romských komunit do většinové společnosti, a také je nutno dbát, aby romským rodinám, žijícím v nevyhovujících podmínkách, byl poskytnut slušný standard ubytování a infrastruktury. ECRI zároveň poukázala na potřebu naléhavých opatření s cílem zabránit nucenému vystěhovávání s tím, že opatření v oblasti bytové politiky by měla rodinám napomoci prolomit začarovaný kruh chudoby a závislosti.
113. Úřady uvedly, že v zákonných ustanoveních, vztahujících se na oblast bydlení v České republice neexistují žádné antidiskriminační klauzule a není v nich obsažena žádná právní definice či detailní úprava sociálního bydlení. Úřady zdůraznily, že jelikož bydlení spadá do pravomoci místních úřadům, hraje v této oblasti klíčovou roli politická vůle a konkrétní rozhodnutí na této úrovni. Hlavním cílem v oblasti bydlení, jenž je pro vládu prioritou, je zabránit vzniku nově segregovaných lokalit, napravit situaci tam, kde již segregace existuje a zlepšit přístup k bydlení těm Romům, kteří to potřebují. V roce 2005 vláda v souladu s Plán realizace Konceptce romské integrace a v součinnosti s příslušnými ministerstvy pověřila ministra pro místní rozvoj úkolem vypracovat do 31. prosince 2008 koncepci a systém sociálního bydlení. Návrh plánu, jak reagovat na problémy romské komunity v této oblasti, byl tehdejšími ministrem pro místní rozvoj předložen v říjnu 2008, ale vláda o něm dosud nejednala. Tento plán zahrnoval návrh na vynaložení více než 10 miliard korun na rekonstrukci domů, vyvolal však kritiku četných romských představitelů, obzvláště kvůli návrhu roztrždit Romy do tří kategorií, přičemž ti "nejproblémovější" by byli umístěni do ubytoven a podrobeni přísnému dohledu.
114. K dalším institucím, jež jsou zapojeny do záležitostí bydlení, patří Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity a Ministerstvo práce a sociálních věcí. V uplynulých měsících některé městské úřady, například v Brně, Mostě a v Ostravě, zveřejnily plány vypracované v součinnosti s Agenturou pro sociální začleňování v romských lokalitách, jejichž cílem je zlepšit životní podmínky ve vyloučených lokalitách spadajících do jejich kompetence. Na obecnější úrovni úřady oznámily, že rovněž podporují programy sociální práce v terénu, s cílem zajistit individuální přístup k řešení potřeb jednotlivých rodin a poskytnout pomoc deprivovaným osobám, aby se vymanily z bludného kruhu chudoby.
115. Vzdor již učiněným či plánovaným opatřením četní Romové stále zažívají segregaci v bydlení, jelikož buď žijí v zanedbaných městských čtvrtích nebo v izolovaných lokalitách. Velká většina obcí také nemá dlouhodobou strategii nebo plán, jak řešit bytové problémy romské populace. Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2006 uvedlo, že v České republice existuje přes 330 lokalit

obývaných prakticky výlučně Romy, v těchto lokalitách žije více než třetina veškeré romské populace země a podle všeho jejich počet narůstá. Nedávné zprávy potvrzují, že neustále vznikají nově segregovaná místa. V některých případech k situaci napomohly či ji dokonce zhoršily samotné místní úřady, když vystěhovaly romské rodiny, jež neplatily nájemné, a uvrhly je do zdravotně závadných podmínek. V obecně známém případě Vsetína dospěl veřejný ochránce práv k závěru, že soudní vystěhování, jež radnice uplatnila vůči některým rodinám v roce 2006, a neoficiální nátlak na jejich následné ubytování v Jeseníku, Prostějově a Uherském Hradišti, znamenaly “podstatné porušení práva obyvatel na lidskou důstojnost a ochranu soukromí a rodinného života.” zdůraznil, že v takovýchto případech je nutné přijmout opatření, jež jsou přiměřená aktuální situaci konkrétních osob a rovněž podtrhl, že unáhlené opatření, byť třeba vnímané pozitivně většinou populací, nevyřeší problémy romské komunity a všeobecně rodin ohrožených sociálním vyloučením, ani nemůže představovat pozitivní nebo efektivní koncepci pro společnost jako celek. Nicméně, o dva roky později pohrozily městské úřady stejným rodinám, že je vystěhují z nových obydlí, kde tito romští obyvatelé přestaly radnici platit jelikož domy, do nichž byli nastěhováni, jsou v zchátralém stavu. Ministerstvo sociálních věcí uvedlo, že město Vsetín řešilo situaci lokality, obývané sociálně vyloučenými Romy, v rámci svých značně omezených prostředků, jelikož stát doposud místním úřadům nenabízí žádné účinné nástroje. Ministerstvo také zdůraznilo, že mediální kritika tohoto případu nebyla potvrzena ani vyvrácena žádnou nezávislou odbornou studií, a že Vsetín se zcela vyhnuly současné nepokoje, jež v českých městech rozdmýchává extrémní pravice.

116. Nevládní organizace upozorňují, že násilně vystěhované rodiny, jež nemají žádnou perspektivu najít si nový nájem, protože jsou dlouhodobě bez zaměstnání nebo proto, že pronajimatel má vůči Romům předsudky, jsou nakonec často nuceny vynaložit neúměrně vysoké částky – mnohem vyšší než by bylo potřeba na nájemné za byt – za bydlení v ubytovnách nebo penzionech. Navíc, ocitne-li se rodina bez střechy nad hlavou, může být tato hmotná okolnost v České republice považovaná státem za důvod odebrání dětí rodičům a k jejich umístění do ústavní péče<sup>23</sup>. Rodiny, jimž se nepodaří zajistit si nájemní bydlení, jsou často vydány napospas lichvářům a snadno tak uvíznou ve spirále dluhů. Další významnou těžkostí je absence přehledného a přístupného systému sociálního bydlení v České republice.
117. ECRI je hluboce znepokojena pokračující marginalizací Romů v České republice, jež se v oblasti bydlení projevuje prostřednictvím nejrůznějších mechanismů: zachovávaní stávajících segregovaných lokalit a vytváření nových; nevyhovující životní podmínky; nebo vymáhání neúměrně vysokého nájemného, jež rychle vede k /vzestupné spirále zadluženosti. Rovněž si všímá, že i když se přesné příčiny tohoto jevu od místa k místu liší, mohou k jeho vyvolání či zhoršení přispět jak soukromí pronajimatelé, tak místní úřady. Bere též v úvahu, že i když je zapotřebí k dosažení dlouhodobé změny soudržné strategie, plošný přístup k řešení těchto problémů může být příliš zjednodušující; bez ohledu na to, jaká všeobecná řešení se nabízejí, musí také ponechat prostor pro zvážení individuálních okolností v jednotlivých rodinách.
118. ECRI důrazně nabádá české úřady, aby zcela přednostně rozpracovaly a uvedly do praxe ucelený systém sociálního bydlení v České republice, včetně jasné definice jak samotného pojmu sociálního bydlení, tak sociálních kritérií, uplatňovaných při přidělování těchto bytů potřebným osobám.

---

<sup>23</sup> Viz též níže, Zranitelné skupiny – Romové – Odebírání dětí rodinám, včetně otázky, zda je podobná praxe slučitelná s Evropskou úmluvou o lidských právech.

119. ECRI naléhá na české úřady, aby učinily okamžité kroky k zabránění vzniku nových oblastí segregovaného bydlení a snížily počet těch, jež existují. ECRI v této souvislosti zdůrazňuje, že autonomie místních úřadů v oblasti bytové politiky nikde nemůže být omluvou pro diskriminační opatření, a opakovaně klade důraz na potřebu boje proti předsudkům a diskriminačním postojům u místních politiků a místních úřadů.
120. ECRI důrazně doporučuje, aby při určování strategií k dosažení dlouhodobé nápravy v oblasti segregace i standardů bydlení úřady braly v úvahu potřebu pomáhat zadluženým rodinám, aby se vymanily z dluhů. Zdůrazňuje, že zadlužení nejen že vede k nucenému vystěhovávání rodin, ale zároveň romským pracovníkům stojí v cestě na pracovní trh; prolomení tohoto cyklu tudíž může vést k vícečetným pozitivním efektům, jež budou zdaleka přesahovat bezprostřední naléhavou otázku bydlení pro rodinu.

## Zdraví

121. ECRI se znepokojením konstatuje problémy, uvedené na jiných místech této zprávy, jež mohou mít u členů určitých skupin, obzvláště romských<sup>24</sup>, přímý či nepřímý dopad na zdravotní stav nebo na přístup k zdravotní péči. Zdůrazňuje, že zdraví je významným sociálním právem a že je nutno se vyhnout diskriminaci v této oblasti, případně ji vymýtit tam, kde k ní již došlo. V tomto ohledu odkazuje na svá doporučení, jež byla uvedena v jiných relevantních částech současné zprávy a jež mohou do budoucna napomoci vyhnout se v oblasti zdravotní péče rasové diskriminaci a tam, kde k ní již došlo, ji vymýtit.

## VI. Zranitelné cílové skupiny

### Romové

#### - *Oddělení romských komunit od většinové společnosti*

122. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila, aby české úřady urychleně získaly další právní možnosti, jak dohlížet na akty místních úřadů, a zajistit tak, že místní úřady budou jednat v souladu s ústavními zárukami rovnosti a nediskriminace a že budou uplatňovat celostátní strategie a postupy zaměřené na zlepšení integrace Romů do české společnosti. Doporučila českým úřadům, aby vytvořily místní zastoupení veřejného ochránce práv nebo podobné instituce, jež by dokázaly monitorovat diskriminaci ze strany místních úřadů. ECRI rovněž doporučuje, aby státní úředníci, kteří působí na místní úrovni v různých sektorech, byli proškoleni v otázkách rovnosti a nediskriminace.
123. Jak ukazují výše zmíněné informace o diskriminaci Romů v oblasti školství, pracovního uplatnění a bydlení, bylo v uplynulých letech dosaženo jen nepatrného konkrétního pokroku jak pro zlepšení životních podmínek Romů, tak pro jejich integraci do české společnosti. Byly sice učiněny vítané kroky k odstranění formálních překážek, existujících v oblasti školství, a v nedávné době byl uskutečněn podrobný průzkum situace marginalizovaných Romů z hlediska pracovního trhu, přesto však v těchto oblastech Romové stále zaznamenávají reálné znevýhodnění. Segregace ve školách tak zůstává každodenní realitou a přístup k zaměstnání je pro Romy obtížnější. Tyto faktory se mísí s obtížemi v oblasti bydlení, kde jsou v jistých případech za zhoršení situace romských rodin v jejich působnosti odpovědny samotné místní úřady.

---

<sup>24</sup> Viz výše, Ústavní a jiná základní opatření – Občanství, Diskriminaci v jiných oblastech – bydlení. Viz též níže, Zranitelné cílové skupiny – Tvrzení Romů o sterilizaci romských žen bez jejich plného a informovaného souhlasu.

124. ECRI je hluboce znepokojena skutečností, že v uplynulých letech se dostalo široké publicity výrokům a aktům místních úřadů, jež byly silně protiromské povahy<sup>25</sup>. Zdůrazňuje, že ačkoli celostátní strategie pro zlepšení postavení Romů je důležitým a nezbytným nástrojem, životně důležité jsou rovněž kroky, jež při naplňování těchto strategií učiní místní úřady, a musí být pečlivě monitorovány. Je nutno rozpoznat, prošetřit a podle potřeby sankcionovat případy, kdy místní úřady nejsou schopné provádět ty části celostátních strategií, jež jsou v jejich působnosti, a také počiny, jež jsou v rozporu s vnitrostátními i mezinárodními normami na ochranu lidských práv. V žádném případě by se diskriminačním opatřením místních úřadů nemělo dostávat podpory.

125. ECRI naléhavě žádá české úřady, aby zavedly dodatečné způsoby dohledu nad počínáním místních úřadů a dbaly tak, aby jejich konání bylo v souladu s ústavními zárukami rovnosti a nediskriminace. ECRI připomíná své doporučení, uvedené výše v této zprávě, aby byl vytvořen komplexní zákon upravující rovné zacházení a ochranu proti diskriminaci. ECRI taktéž vybízí české úřady, aby vytvořily místní zastoupení úřadu veřejného ochránce práv nebo podobné instituce, jež by byly schopny monitorovat případy diskriminace ze strany místních úřadů.

126. ECRI rovněž žádá, aby české úřady vyvinuly vhodné mechanismy, jejichž prostřednictvím by přiměly místní úřady implementovat národní strategie a opatření, zaměřená na posílení integrace Romů do české společnosti a zlepšení jejich postavení v klíčových oblastech života.

127. ECRI doporučuje co nejrychleji připravit a v co nejširší míře realizovat školení pro úředníky místních správ, zaměřené na zvýšení jejich znalosti jak právních povinností v oblasti rovného zacházení a nediskriminace, tak národních priorit v tomto směru.

- *Akce pro potírání diskriminace a vyloučení na místní úrovni*

128. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI vybídla české místní úřady, aby přijaly určitá opatření pro potírání diskriminace a vyloučení, jež by usnadnily zapojení romských komunit do hledání řešení problémů, jež se jich dotýkají. ECRI taktéž doporučila, aby se místní úřady postavily do čela boje proti rasismu a diskriminaci, a politické strany vybídla, aby neprodleně reagovaly na jakékoli projevy rasismu nebo diskriminace ze strany svých členů politicky činných na místní úrovni.

129. Na jiném místě v této zprávě již ECRI měla příležitost zdůraznit význam budování a obnovení důvěry mezi romskými komunitami a místními úřady a také mezi romskými komunitami a většinovým obyvatelstvem. Toto je klíčově důležité zvláště v době, kdy veřejné projevy týkající se Romů nabývají stále víc znepokojivého nepřátelského tónu. ECRI zdůrazňuje, že pro vybudování důvěry má zásadní význam dialog, a poukazuje na klíčovou roli, již mohou sehrát romští poradci na místní úrovni, ale také přímé zapojení romských představitelů při hledání řešení problémů, jež se jich týkají. ECRI zdůrazňuje, že protiromské výroky místních politiků jsou nejen rasistické svou podstatou, ale také nikterak neposlouží řešení konkrétních problémů, s nimiž se musí potýkat jak většinová populace, tak romské komunity.

130. ECRI vybízí české úřady, aby angažovaly romské poradce, kteří by jim pomohli navázat dialog s romskými komunitami v ovzduší vzájemné důvěry, a poukazuje na možnost uzavírat dohody o sdílení služeb romských poradců tam, kde se nedostávají prostředky

<sup>25</sup> Viz výše, např. Rasismus ve veřejné promluvě – Rasismus v politické promluvě, Diskriminace v různých oblastech - bydlení.

131. ECRI opakuje své doporučení, aby se romské komunity podílely na rozvoji, realizaci a hodnocení opatření, jež jsou zaměřena na zlepšení jejich postavení a na hledání řešení, jež by měla podporu všech zúčastněných stran. Opakovaně navrhuje vytvoření mechanismů na místní úrovni, jež by poskytly společný prostor pro konzultace se členy romských komunit.
132. ECRI důrazně žádá místní úřady, aby si počínaly jako hlavní aktéři v boji proti rasismu a diskriminaci a vybízí politické strany, aby neprodleně reagovaly na jakýkoli projev rasismu či diskriminace u svých členů na místní úrovni. ECRI naléhavě žádá orgány činné v trestním řízení, aby byly obezřelé při uplatňování příslušných ustanovení trestního zákoníku vzhledem k rasistickým aktům ze strany místních úřadů.

- *Tvrzení o sterilizacích romských žen bez jejich plného a informovaného souhlasu*

133. V září 2004 zahájil ombudsman vyšetřování stížnosti deseti žen na nucenou sterilizaci. Během následujícího roku se celkový počet stížností zvýšil na 80. Stěžovatelky, většinou Romky, tvrdily, že byly sterilizovány bez svého informovaného souhlasu, jelikož zákrok byl proveden bez jejich vědomí anebo byly o souhlas žádány a daly jej v situaci, kdy nemohly náležitě vyhodnotit dlouhodobé důsledky sterilizace (například bezprostředně před urgentním provedením císařského řezu, kdy trpěly velkými bolestmi).
134. Ministerstvo zdravotnictví ustavilo poradní orgán, jenž se měl podobnými stížnostmi zabývat. Ten zjistil, že ve většině případů byl hlavním problémem při provádění sterilizací způsob získávání informovaného souhlasu pacientek před zákrokem. Poté, co veřejný ochránce práv provedl vlastní obsáhlé šetření za účasti Ministerstva zdravotnictví, dospěl k závěru<sup>26</sup>, že v drtivé většině vyšetřovaných případů nebyly dodrženy zákonné a procedurální záruky a že souhlas sterilizovaných žen postrádal právoplatnost. Poukázal na skutečnost, že za komunistického režimu politika i zákony podporovaly sterilizaci romských žen jakožto součást asimilační politiky vůči romské komunitě. Přestože se s touto praxí oficiálně skončovalo v roce 1991, mnozí lékaři patrně postupovali nezákonně a zákroky prováděli dál. V roce 2005 ombudsman zaslal pět případů státnímu zastupitelství k dalšímu trestnímu vyšetřování a možnému stíhání.
135. Ombudsman ve svém závěrečném prohlášení doporučil změny v českém zákonodárství, jež by posílily zajištění zásady informovaného souhlasu; další opatření pro informování pacientek o dlouhodobých důsledcích sterilizace a zajištění, že lékaři i zdravotnický personál správně pochopí a budou aplikovat princip informovaného souhlasu; dále pak postup pro přiznávání odškodného obětem tam, kde je spoluodpovědný stát, jelikož se na praxi nucené sterilizace podíleli sociální pracovníci. Tam, kde nesli odpovědnost výlučně zdravotníci, kteří nesprávně uplatňovali zásadu informovaného souhlasu, se ombudsman domnívá, že správný postup pro získání náhrady je individuální žaloba pro porušení práva na soukromí.
136. Ministerstvo zdravotnictví uvedlo, že nová ustanovení o informovaném souhlasu byla zahrnuta do zákona o zdravotní péči (č. 111/2007 Sb.), jenž vstoupil v účinnost v roce 2007, a že vzor pro informovaný souhlas k sterilizaci byl publikován ve věstníku Ministerstva zdravotnictví v r. 2007 a odborná veřejnost o tom byla informována. V roce 2008 byly Parlamentu ČR předloženy další dva návrhy zákona týkající se zdravotnictví, z nichž jeden, zákon o specifických zdravotních službách, se zmiňuje výslovně o sterilizaci. Jakožto prozatímní opatření pro dobu, než oba návrhy budou uzákoněny, byl vydán metodický pokyn

---

<sup>26</sup> Ombudsman (Veřejný obhájce práv), Závěrečné prohlášení veřejného obhájce práv v záležitosti nezákonně provedených sterilizací a navrhovaná kompenzační opatření, Brno, 23. prosince 2005

pro získávání informovaného souhlasu. Vzhledem k odškodnění na odškodnění Ministerstvo zdravotnictví při vyšetřování veřejného ochránce práv uznalo chyby v jednotlivých případech, mínilo však, že se jednalo o pochybení jednotlivých lékařů, nikoli státu. Podle názoru úřadů navíc při těchto případech nebylo nikdy použito násilí. Odškodnění tedy podle nich nemůže být přiznáno plošně.

137. Nevládní organizace vyjádřily obavu, že vzdor dalekosáhlým závěrům veřejného ochránce práv a bez ohledu na jeho nabádání české společnosti, aby se vyrovnala se skutečností, že v těchto případech docházelo k něčemu, co nelze tolerovat – toto uvědomění je podle něj nezbytné, chceme-li dosáhnout zásadní změny – žádný vysoce postavený státní orgán neučinil veřejné prohlášení k této záležitosti a nevyslovila omluvu. ECRI rovněž zaznamenala, že vzdor opakovaným snahám různých poradních orgánů vláda nezměnila svůj názor, že za odškodnění obětí nucených sterilizací nenese odpovědnost.
138. Jen málo žen se svými nároky obrátilo na soudy, částečně i kvůli vysokým nákladům. V jednom případě v listopadu 2005 obvodní soud v Ostravě nařídil, aby se ostravská nemocnice omluvila Romce, která byla sterilizována v r. 2001; jak nemocnice (která se podle svého názoru neměla zač omlouvat), tak postižená žena se proti rozsudku odvolali. V době psaní této zprávy nebyl výsledek ženiny žádosti o odškodnění znám. V jiném případě z roku 2007 ostravský soud vynesl rozsudek, aby místní nemocnice vyplatila odškodnění ženě, sterilizované bez jejího souhlasu při porodu svého druhého dítěte císařským řezem. Verdikt však zvrátilo rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci o promlčení nároku. Rozsudek vrchního soudu byl následně potvrzen Nejvyšším soudem. V souběžném trestním řízení proti dotyčným lékařům zamítl Ústavní soud 2. března 2009 stížnost podanou toutéž ženou proti rozhodnutí policie odložit trestní vyšetřování. V praxi tak doposud žádná žena v České republice nezískala odškodnění za sterilizaci, provedenou bez jejího souhlasu.
139. ECRI sice vítá nový legislativní vývoj v oblasti informovaného souhlasu, lituje však postoje, podle nějž se stát zřekl odpovědnosti za minulé činy, k nimž docházelo i ve veřejných nemocnicích. Podtrhuje, že tento postoj a také striktní uplatňování zákona o promlčení na straně soudů způsobily, že nebylo možné pro žádnou z postižených žen (většinou Romek) dosáhnout odčinění křivdy. ECRI je mimořádně znepokojena zprávami, že dochází k ojedinělým případům, kdy jsou romské ženy vystaveny nátlaku sociálních pracovníků (například pod pohrůžkou, že jim budou odebrány děti), aby se proti své vůli podvolily sterilizaci.
140. ECRI doporučuje, aby české úřady následovaly doporučení veřejného ochránce práv a zaujaly veřejně postoj, odsuzující sterilizace. ECRI dále doporučuje, aby vláda vyplatila odškodnění ženám, jež byly nezákonně sterilizovány.
141. ECRI doporučuje, aby české úřady monitorovaly veškerá zařízení, kde se provádějí sterilizace, a zajistily, že budou respektovány nové záruky ohledně informovaného souhlasu. Doporučuje taktéž, aby úřady učinily kroky vedoucí k tomu, aby nové stížnosti, podávané romskými ženami, udávajícími, že byly bez souhlasu sterilizovány, byly patřičně prošetřeny a aby se všem obětem dostalo náležitého odškodnění.
142. ECRI dále doporučuje, aby české úřady vydaly jasné pokyny všem sociálním pracovníkům v tom smyslu, že zasahování do tělesné integrity druhé osoby je porušením jejích základních práv a nebude tolerováno.

- *Odebírání romských dětí rodinám*

143. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI českým úřadům doporučila, aby zahájily výzkum s cílem zjistit důvody, proč je neúměrné množství romských dětí odebíráno ze svých rodin a aby přijaly opatření pro nápravu těch faktorů, jež



vedou k jakémukoli diskriminačnímu rozhodnutí. ECRI doporučuje, aby byla zorganizována speciální školení pro sociální pracovníky, aby si byli vědomi možných rasových předsudků a domněnek, které mohou ovlivnit způsob, jímž postupují vůči romským rodinám.

144. Jak vyplynulo z výzkumu, celkový počet dětí v ústavní péči je v České republice velmi vysoký a podíl romských dětí mezi nimi je neúměrný. Oficiální údaje o jednotlivých etnických skupinách neexistují, odhady podílů Romů mezi dětmi v ústavní péči se pohybují mezi 20 až 80%. Vzdor dvěma rozsudkům Evropského soudu pro lidská práva, odsuzujícím tuto praxi<sup>27</sup> a vzdor ustanovením v části § 76a občanského soudního řádu, jež specifikují podstatné podmínky, jež musí být přítomny pro odebrání dítěte z vlastní rodiny, jmenovitě to, že dítěti se nedostává péče anebo je jeho život a příznivý vývoj závažně ohrožen nebo narušen, výzkum nevládních organizací prokázal, že v praxi jsou děti nadále odebírány z rodin pouze proto, že rodiny nemají vhodný a stály domov anebo jejich ekonomické a sociální podmínky nejsou uspokojivé. Stávající systém podle zpráv preferuje umístování dětí do ústavní péče místo snahy rodinám pomoci, aby zlepšily svou sociální situaci a přitom zůstaly pospolu.
145. Nevládní organizace poukazují na to, že v praxi mohou být děti z rodiny odebrány velmi rychle (v některých případech během 24 hodin) a že pro rodiče je nesmírně obtížné získat později dítě zpět do vlastní péče, jelikož postižené rodiny jsou často chudé, neznalé právního systému ale zároveň neschopné využít právní pomoci<sup>28</sup>. Rodiče také mohou rychle se svým dítětem ztratit kontakt, je-li umístěno v ústavu vzdáleném natolik, že za ním rodiče nemohou pravidelně dojíždět – a pokud své dítě po určitou dobu nenavštíví, mohou být zbaveni svých rodičovských práv docela. Chudoba je tudíž klíčovým faktorem, který přispívá jak k počátečnímu odebrání dítěte, tak v mnoha případech k následné ztrátě rodičovských práv. Chudoba sice v České republice existuje u všech skupin, ale Romové jsou postiženi obzvláště, právě u nich je tudíž neúměrně vysoká pravděpodobnost, že jim děti budou odebrány. Nadto vzhledem k zakořeněným předsudkům vůči Romům u většinové populace zůstávají často romské děti v ústavní péči velmi dlouho, protože je těžké pro ně najít náhradní rodiny nebo adoptivní rodiče.
146. V této souvislosti ECRI vítá zprávu, že v lednu 2009 česká vláda schválila koncepci, obsahující návrhy sjednotit systém péče o ohrožené děti a přesunout těžiště zájmu v této oblasti tak, aby tam, kde je to možné, dostalo přednost zachování dětí v jejich rodinném prostředí spíše než jejich umístování do ústavů. Se zájmem bere na vědomí, že do konce dubna by vláda měla předložit podrobný akční plán.
147. ECRI české úřady notně podporuje v jejich současné snaze o změnu přístupu vůči odebírání dětí jejich rodičům, a vítá nově zamýšlené zaměření se na podporu a pomoc rodinám spíše než kladení důrazu na ústavní péči, V tomto kontextu zdůrazňuje, že nedílnou součástí jakýchkoli cílových plánů bude muset být intenzivní a komplexní vzdělávání sociálních pracovníků, aby dokázali překonat po mnohá desetiletí zakořeněné praktiky a postoje.

## **Židovské komunity**

148. Viz výše, Antisemitismus.

---

<sup>27</sup> Havelka a ostatní v. Česká republika, č. 23499/06; Wallová a Walla v. Česká republika, č. 23848/04

<sup>28</sup> Viz výše, See above, Existence a uplatňování právních ustanovení – Výkon spravedlnosti

## Uprchlíci a uchazeči o azyl

149. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila, aby byl učiněn soubor opatření s cílem zajistit plné respektování práv uchazečů o azyl. Doporučila rovněž, aby české úřady analyzovaly legislativu a postupy uplatňované vůči uchazečům o azyl a přistěhovalcům a braly přitom v úvahu, do jaké míry ovlivňují celkovou atmosféru ve veřejném mínění ohledně těchto skupin. ECRI doporučila, aby české úřady podnikly určitou řadu opatření s cílem posílení kontaktů mezi těmito skupinami a českou společností.
150. Hlavním legislativním prostředkem, vztahujícím se na žadatele o azyl a uprchlíky, je azylový zákon (č. 325/1999 Sb.), který vstoupil v účinnost 1. ledna 2000. Od té doby byl zákon mnohokrát novelizován, hlavně pro účely harmonizace s normami EU. Poslední novela zákona o azylu, jež vstoupila v platnost 21. prosince 2007, transponovala do českého práva procedurální směrnici Rady EU (oddíl § 3a zákona o azylu). ECRI je hluboce znepokojena skutečností, že podle českého zákona občané zemí, s nimiž Česká republika uzavřela readmisní dohodu a kteří jsou zadržováni za účelem navrácení, nemají právo požádat o mezinárodní ochranu, jelikož taková úprava je spíše v rozporu s Úmluvou o právním postavení uprchlíků a dalšími mezinárodními normami na ochranu lidských práv.
151. ECRI taktéž bere na vědomí, že jako součást výše uvedených novel bylo nově zavedeno zkrácené řízení na letišti, kdy se rozhoduje jak o právu na mezinárodní ochranu, tak o tom, zda uchazeč dostane povolení ke vstupu do České republiky. Tato procedura může trvat několik dní a pokud není vydáno povolení ke vstupu do České republiky, daná osoba je zadržována v přijímacím středisku do doby, než je přijato konečné rozhodnutí o jejím případě. Nevládní organizace pracující s uchazeči o azyl naznačují, že v praxi tento postup přináší značné potíže. Uvádí se, že jsou závažné problémy se získáním kompetentních tlumočnicků, ale také s kvalitou pohovorů jež se v těchto případech provádějí. Po prozkoumání několika případů veřejný ochránce práv skutečně doporučil dodatečné proškolení úředníků, již se těmito procedurami zabývají. Ministerstvo vnitra ovšem kritiku svých zaměstnanců odmítá a uvádí, že k situacím, kdy by uchazeči o azyl měli námitky vůči poskytnutým tlumočnickům, vůbec nedochází a pokud by k nim došlo, tlumočnick by byl nahrazen. ECRI je taktéž znepokojena, že žadatelé o azyl mohou mít v takovýchto případech potíže se včasným získáním právní pomoci: právní poradenství a zastupování je sice zpravidla poskytnuto včas, aby napomohly při odvolání, nejsou však vždy k dispozici ještě předtím, než je vydáno první rozhodnutí, zvláště kvůli nedostatku času při uplatňování ve zkráceném řízení. Ministerstvo vnitra nicméně vyjádřilo názor, že skutečnost, že žadatelé o mezinárodní ochranu se nemohou radit s právním zástupcem kdykoli se jim chtějí, a protože musí respektovat stanovená pravidla, to jim nikterak nebrání v podávání opravných prostředků nebo shromažďování důkazů. Podobné obavy, týkající se tlumočnicků a právní pomoci, zazněly rovněž od nevládních organizací, které pracují s žadateli o azyl v jiných přijímacích střediscích a detenčních zařízeních: v těchto střediscích byla zavedena nová opatření, jež omezují vstup právníků pouze na jedinou místnost, což údajně konzultace mezi žadateli o azyl a jejich právními zástupci ztěžuje i v pozdějších stádiích vyřizování jejich nároku.
152. Žadatelé o azyl, kteří předloží žádost o ochranu, aniž by předtím byli zadrženi policií nebo cizineckou policií, jsou vyzýváni, aby se zdržovali na ubytovnách, zatímco probíhají lékařské prohlídky a procedura ověřování totožnosti. Oddíl § 46 odst. 1 azylového zákona stanoví, že žadatelé o azyl nesmějí opustit ubytovny, dokud není dokončen lékařské vyšetření a kontrola totožnosti. V průměru toto období trvá 20 – 30 dní. V § 46a odst. 21 azylového zákona se stanoví, že pokud není možno spolehlivě ověřit totožnost uchazeče, nebo pokud uchazeč použil pro prokázání své totožnosti falešné či padělané dokumenty nebo je důvodné

podezření, že by mohl znamenat hrozbu pro národní bezpečnost, může být donucen zůstat v ubytovacím středisku až 120 dní. Nevládní organizace uvádějí ojedinělé případy, kdy byly rodiny v takovém středisku zadržovány 45 dní, a několik starších případů, kdy toto zadržení trvalo i víc než 8 měsíců. § 46 odst. 3 azylového zákona 46(3) Zákona o azylu dále upravuje zadržení žadatelů o azyl v režimu "Dublin II", kdy žadatelé očekávají převoz do členského státu EU, zodpovědného za přezkoumání jejich žádosti o mezinárodní ochranu. § 73(3) tohoto zákona stanoví, že cizinci žádající o mezinárodní ochranu po příletu na mezinárodní letiště jsou umístěni v přijímacím středisku v tranzitním prostoru letiště. Rozhodnutí, zda bude žadateli povolen vstup na území České republiky v po dobu vyřizování jeho žádosti, musí být učiněno do pěti dnů.

153. Osoby, které žádají o mezinárodní ochranu teprve v okamžiku zadržení policií nebo pohraniční cizineckou policií a nemají nezbytné doklady k prokázání svého legálního pobytu v České republice, jsou zadrženy za účelem správního vyhoštění podle § 125 zákona o pobytu cizinců. Podle tohoto paragrafu může být zajištění uplatněno vůči všem cizincům starším 15 let, včetně mladistvých bez doprovodu, po doručení sdělení o zahájení řízení o správním vyhoštění, to je-li riziko, že by mohli ohrozit bezpečnost státu, závažným způsobem narušit veřejný pořádek nebo mařit anebo ztěžovat výkon rozhodnutí o správním vyhoštění.
154. Žadatelé o azyl nemají možnost opustit přijímací střediska pro běžence, dokud nebyly ukončeny nezbytné procedury anebo nevypršela lhůta, po níž mohou být zadržováni. České úřady zdůraznily, že v detenčních střediscích jsou drženi pouze cizinci, kteří porušili české zákony; osoby žádající o mezinárodní ochranu jsou tudíž soustředěny v přijímacích střediscích určených pouze pro žadatele o azyl. Osoby žádající o azyl mohou být zadržovány pouze v detenčních střediscích – kde mohou být také jiní cizí státní příslušníci, kteří se neucházejí o azyl – pokud o azyl požádají teprve poté, co byly zadrženy policií.
155. Co se týká podmínek v přijímacích a detenčních zařízeních, české úřady uvedly, že děti, jež požádaly o mezinárodní ochranu, jsou zavázány účastnit se povinného úplného vzdělávacího procesu za stejných podmínek jako české děti. V praxi děti docházejí do místních škol spolu s českými dětmi a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy přidělilo zvláštní prostředky (v r. 2008 7,1 miliónu Kč) na pokrytí specifických potřeb spojených s vyučováním azylantů, včetně poskytování jazykových kursů. Dospělí však nemají právo ucházet se o práci, dokud není vyřízena jejich žádost anebo dokud nevypršel jeden rok jejich pobytu; úřady v tomto ohledu poznamenávají, že všichni uchazeči o mezinárodní ochranu mají právo na ubytování a stravu zdarma v azylových zařízeních a tudíž nepotřebují práci získat prostředky na obživu. Dostupnost lékařské péče v mnoha případech snižuje nedostatek kvalifikovaných tlumočnicků; jinými slovy, lékaři obávající se komunikačních problémů péči o azylanty jednoduše odmítají.
156. Úřady poskytují zdarma 400 až 600 hodin výuky češtiny, aby lidem pomohly integrovat se do české společnosti poté, co jim byl přiznán postavení uprchlíka anebo se jiným způsobem kvalifikovaly pro mezinárodní ochranu. Ti, jimž byl tento statut přiznán a kteří požívají mezinárodní ochranu mohou být ubytováni až 18 měsíců v "integračních" centrech, zřízených ve městech nebo větších vesnicích, kde není omezena jejich svoboda pohybu. ECRI však soustavně dostává zprávy o tom, že se obtížně navazují kontakty se širší společností, protože u veřejnosti stále převládá vysoká úroveň podezíravosti vůči azylantům a osobám s mezinárodní ochranou. Na totéž ukazuje jisté místní referendum, kde byla veřejnost dotázána, zda preferuje ve svém městě zbudování ubytovacího zařízení pro uprchlíky anebo vězení. Většina obyvatel hlasovala pro vězení. ECRI poznamenává, že i když tohle patrně není zamýšleným důsledkem poskytování ubytování v integračních střediscích, dlouhé období, jež musí

žadatelé o azyl a o mezinárodní ochranu prožít odděleně od ostatní české společnosti patrně působí jako další překážka integrace.

157. ECRI zdůrazňuje potřebu zajistit, aby práva žadatelů o azyl byla plně respektována, a naléhá na české úřady, aby odstranily všechny překážky, jež se automaticky staví do cesty žádostem o mezinárodní ochranu, podávaným příslušníky států, s nimiž byla uzavřena readmisní dohoda. Naléhavě rovněž doporučuje, aby úřady vynaložily veškerou úsilí a zajistily, aby, pokud to nebude nezbytně nutné, žadatelé o azyl z řad dětí, včetně těch ve věku mezi 15-17 let, nebyli nikdy zadržováni, a aby nebylo bráněno přístupu uchazečů o azyl k právní pomoci a zastoupení.
158. ECRI nabádá české úřady, aby zajistily, že zavádění a realizace zrychleného řízení na letišti nebude oslabovat práva žadatelů o azyl, obzvláště právo na řádné prošetření jejich žádosti. Za tímto účelem ECRI důrazně doporučuje, aby úředníkům pracujícím v oblasti azylové politiky, bylo poskytnuto vzdělávání, aby byli náležitě vybaveni k jednání s uchazeči o azyl takovým způsobem, který těmto osobám umožní vyjádřit svou žádost srozumitelně a v úplnosti. ECRI dále doporučuje, aby byl posuzován nejen počet, ale také kvalita tlumočnicků pracujících pro žadatele o azyl, a to aby bylo uzpůsobeno potřebám.
159. ECRI opětovně poukazuje na význam, jež má pro uchazeče o azyl možnost účastnit se co nejdříve života místní společnosti, a to ještě dřív než skončí vyřízení jejich žádosti, a proto uvádí, že podobná opatření mohou také napomáhat k překonání podezíravosti většinové společnosti vůči uchazečům o azyl. Opakovaně poukazuje na své doporučení, aby k dosažení tohoto cíle české úřady integrovaly ubytovací střediska do místní společnosti, prosazovaly ubytování v soukromí, umožnily co nejrychlejší zaměstnání a zvážily i jiná opatření, jež by pro uchazeče o azyl znamenala intenzivnější kontakty s českou společností

### **Migrující pracovníci**

160. V České republice je zaměstnáno kolem dvou set osmdesáti tisíc migrujících pracovníků<sup>29</sup>, většina jsou nekvalifikovaní nebo částečně kvalifikovaní pracovníci z Ukrajiny, Vietnamu a Mongolska, mnozí pak najmutí pracovníci agenturami, které fungují jako subdodavatelé pro další společnosti. Právo takového pracovníka zdržovat se v České republice je těsně spjato s délkou jeho pracovní smlouvy, nemají nárok na dávky v nezaměstnanosti, když je jejich smlouva ukončena, a pokud přijdou o práci, ztrácejí právo pobytu v zemi, ačkoli zahraniční držitelé platného dlouhodobého povolení k pobytu za účelem práce mají právo na šedesátidenní lhůtu, během níž si musí najít jinou práci. S nástupem ekonomické krize koncem roku 2008 se podle všeho migrující pracovníci ocitli mezi prvními a nejhůře postíženými osobami propuštěnými ze zaměstnání. Za období od 15. ledna do 31. března 2009 bylo ukončeno zaměstnání 31 487 migrantům z důvodu vypršení jejich pracovní smlouvy. Podle úřadů je pro migrující pracovníky největším problémem nedostatek informací o reálné situaci na pracovním trhu v České republice a o jejich právech. Ministerstvo vnitra odhadlo, že do konce roku 2009 bude propuštěno 12 000 zahraničních zaměstnanců.
161. V reakci na tuto situaci zavedla česká vláda v únoru 2009 soubor opatření, včetně omezení vydávání dlouhodobých víz, zvýšení právní odpovědnosti zaměstnavatelů zaměstnávajících bez povolení zahraniční pracovníky, a důslednějších kontrol pracovních agentur a cizinců samotných. V téže době byl zahájen pilotní projekt s cílem motivovat cizince, kteří přišli o práci, k návratu domů. V rámci tohoto projektu, jenž si kladl za cíl dosáhnout během osmi měsíců

---

<sup>29</sup> Údaje ke konci prosince 2008.

návratu 2000 pracovníků, kteří přišli o zaměstnání v důsledku hospodářské krize, vláda hradí náklady na letenku nezaměstnaným pracovníkům, kteří dobrovolně opustí zemi, a vyplatí jim částku 500 €. Při vysvětlování pozadí tohoto pilotního projektu vláda poukázala na to, že jednak by náklady na identifikaci a deportaci ilegálně pobývajících cizinců byly mnohem vyšší, ale uvedla i obavy, že tito migranti by se ve své nelegální situaci mohli ve snaze o přežití uchýlit ke kriminální činnosti, a také poukázala na to skutečnost, že v mnoha případech si tito pracovníci doma vzali nemalé půjčky, aby mohli zaplatit svou cestu do České republiky; pro tyto pracovníky pak může být velmi obtížné vrátit se domů bez prostředků na splacení svého dluhu. Úřady zdůraznily, že hlavním cílem těchto opatření je zachovat důstojnost migrujících pracovníků (kteří by možná volili návrat dobrovolně anebo, v důsledku omezení vydávání nových víz, by mohli získat lepší naději na nalezení přiměřeného zaměstnání), a že alternativní řešení, jaká prosazoval soukromý sektor nebo nevládní organizace, by neznamena adekvátní či důstojné řešení. Projekt byl nicméně kritizován jak politickými představiteli, tak organizacemi pracujícími s migranty, jež vyjádřily obavy, že vzhledem k nevelkému rozsahu prakticky nepřispěje k vyřešení problémů pracovního trhu, a navíc může posloužit ponejvíce ke stigmatizaci migrantů. Zástupci vietnamské komunity se na Ministerstvo vnitra obrátili se žádostí o zvážení jiných možných řešení.

162. ECRI uznává, že problémy vyvolané hospodářskou krizí jsou složité a dalekosáhlé a postihují většinovou společnost stejně jako menšiny, nicméně zdůrazňuje, že je důležité hledat řešení, která nebudou mít neopodstatněný negativní dopad na určité specifické skupiny, jako jsou například migrující pracovníci, ve srovnání s ostatními.

163. ECRI doporučuje, aby české úřady analyzovaly dopad opatření zavedených jakožto odezvu na hospodářskou krizi ve vztahu k migrujícím pracovníkům a aby dbaly, že tato opatření na ně nebudou mít neopodstatněný negativní dopad.

## **VII. Chování státních orgánů činných v oblasti prosazování práva**

### **Vyřizování stížností menšin na špatné zacházení ze strany policie**

164. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI vybídla české úřady, aby zajistily, že případy špatného zacházení ze strany policie, udávané členy menšinových skupin, budou důkladně prošetřeny a pachatelé trestných činů budou co nejrychleji pohnáni ke spravedlnosti a přiměřeně potrestáni. Doporučila, aby proces související s vyšetřováním stížností byl veden nezávislým vyšetřovacím orgánem a že aby by byl rovněž vytvořen mechanismus, jenž by dodal odvahy obětem špatného zacházení ze strany policie, aby si stěžovaly podaly stížnost.

165. Nadále se objevují zprávy o incidentech špatného zacházení ze strany policie vůči příslušníkům menšin, obzvláště Romům. Nevládní organizace ovšem uvádějí, že možnost, zda za takovým jednáním nejsou rasové motivy, se ne vždy v těchto případech zkoumá a pokud již dojde ke stíhání, vynesené rozsudky bývají mírné. Koncem roku 2008 se objevily stížnosti, že policie užila nepřiměřené způsoby při zásahu ve vietnamské tržnici Sapa v Praze; v lednu 2009 bylo oznámeno, že jistý policista bude postaven před soud kvůli obvinění, že způsobil vietnamskému muži závažnou tělesnou újmu s následkem smrti. Muž byl v policejní vazbě zbit a praskla mu slezina. ECRI si se zájmem všímá, že tento čin veřejně odsoudil ministr vnitra.

166. Úřady se odvolávají na zákon o Policii České republiky (č. 273/2008 Sb.), který právě vstoupil v účinnost, a uvádějí, že jeho ustanovení by měla přispět k řešení problému policejního násilí vůči menšinám. § 9 zákona ukládá policistům i civilním zaměstnancům policie povinnost zachovávat pravidla zdvořilosti a respektovat čest, sebeúctu a důstojnost druhých osob stejně jako vlastní; tato

povinnost je dále rozvedena v Etickém kodexu Policie ČR. § 11 klade policistům i civilním zaměstnancům policie za povinnost zajistit, aby v důsledku jejich zásahu neutrpěla žádná osoba zbytečnou újmu. § 97 zákona upravuje veřejnou kontrolu policie a to jak ve službě, tak mimo ni. Úřady uvedly, že jedinci, kteří se domnívají, že s nimi policista nesprávně jednal, mají možnost si stěžovat v kanceláři ministra vnitra, na Policejním prezidiu nebo na policejní správě v jejich obvodu. Navíc úřady spolupracují se dvěma nevládními organizacemi a s Úřadem veřejného ochránce práv, jež mohou rovněž přijímat tyto stížnosti. Byl rovněž připraven návrh zákona o ustavení generálního inspektorátu bezpečnostních sil, jenž by byl odpovědný za vyšetřování hlášených případů nevhodného chování členů českých bezpečnostních sil. Tento orgán by nahradil stávající mechanismus v rámci Ministerstva vnitra a byl by odpovědný přímo vládě.

167. ECRI opakuje své doporučení, aby české úřady zajistily řádné prošetření udávaných případů špatného zacházení s příslušníky menšinových skupin ze strany policie a aby pachatelé trestných činů byli do nejrychleji pohnáni ke spravedlnosti a náležitě potrestáni, aby tak společnost pochopila, že podobné chování policie nebude tolerováno, nýbrž trestáno.
168. ECRI důrazně nabádá české úřady, aby co nejrychleji vytvořily nezávislý vyšetřovací mechanismus pro zkoumání stížností na policii, kde by veškeré fáze vyšetřování byly vedeny a kontrolovány orgánem nezávislým na policii či Ministerstvu vnitra.
169. ECRI doporučuje, aby úřady průběžně přezkoumávaly přiměřenost mechanismů, jež mají v současné době k dispozici oběti špatného zacházení ze strany policie pro podání stížností. Poznává, že v tomto ohledu může být efektivní systém kontaktních míst, na něž by se obracela třetí strana, nezávislá na policejních složkách a pověřená přijímáním a sledováním takovýchto stížností. Zdůrazňuje, že důležité je zajistit, aby byla obětem podle potřeby zajištěna bezplatná právní pomoc.

### **Národní strategie policejní práce s menšinami**

170. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI vybídla české úřady, aby plně implementovaly Národní strategii policejní práce s menšinami, a to i na místní úrovni, a aby poskytly zdroje, jež jsou nezbytné pro její úspěch.
171. Národní strategie policejní práce s menšinami existuje od ledna 2003. Zaměřuje se na vzdělávání policistů v oblasti policejní práce s menšinami a rozvíjí mechanismy, jak zaměstnat příslušníky národnostních menšin v české policii; na omezování rizika, že zaměstnání u české policie získá osoba s xenofobními postoji; na zapracování zásad chování příslušníků policie vůči menšinám do Etického kodexu Policie ČR; na provádění průzkumu s cílem utvořit si představu o vztazích mezi policií a menšinami; na vytváření rámce pro preventivní práci policie ve vztahu k menšinám. Strategie byla aktualizována pro rok 2007-2008 a pak znovu pro rok 2008 a 2009.
172. ECRI zaregistrovala, že úsilí bylo vynaloženo ve všech výše uvedených oblastech a úřady mohly zaznamenat pokrok. Do výuky studentů střední policejní školy, do základního profesního zaškolení i do dalšího vzdělávání policejních důstojníků například bylo začleněna výchova k policejní práci s menšinami. Dobře hodnoceno bylo ustavení funkce styčného důstojníka pro národnostní menšiny na krajských policejních správách, doplněné funkcí policejního asistenta v sociálně znevýhodněných oblastech. Další úspěšnou iniciativou je vytvoření letních táborů pro znevýhodněné romské děti, jehož se chopila severomoravská policie. Nicméně, analýza dopadů této strategie do praxe k dnešnímu dni, kterou provedly úřady, ukazuje, že stále ještě existuje obrovský prostor pro další pokrok,

například při náboru kvalifikovaných policistů, příslušníků národnostních nebo etnických menšin. Nevládní organizace rovněž uvádějí, že policisté mají tendenci Romy či cizince spojovat s kriminalitou, avšak skutečnost, že zločiny jsou páchané také ne-Romy vůči Romům, bývá často, jak úřady, tak veřejností podceňována.

173. ECRI nabádá české úřady, aby plně uskutečnily opatření, jež jsou součástí Národní strategie policejní práce s menšinami, a dbaly, že totéž bude platit na místní úrovni v celé zemi, a aby poskytly veškeré prostředky nezbytné k tomu, aby tato strategie uspěla při zlepšování vztahů mezi menšinami a policií.

### **VIII. Monitorování rasismu a rasové diskriminace**

174. Ve své třetí zprávě o České republice ECRI doporučila, aby české úřady vytvořily monitorovací systém, jenž by umožnil shromažďovat informace o postavení různých menšin, posuzovat rozsah a příčiny diskriminace a vyhodnocovat akce zaměřené na její potírání. Uvedla, že takový systém by měl náležitě respektovat zásadu důvěrnosti a dobrovolnosti uvádění své totožnosti osobami patřícími ke konkrétním skupinám, a měl by rovněž zohledňovat aspekt pohlaví, obzvláště z hlediska možné dvojí či vícenásobné diskriminace.

175. ECRI uvádí, že ačkoli jsou shromažďovány údaje o trestných činech z nenávisti, nadále panuje obecný nedostatek údajů rozdělených podle etnicity, jež by umožnily utvořit si širší představu o celkovém postavení osob, které přísluší k různým národnostním či etnickým skupinám v České republice – například v oblasti školství, zaměstnanosti nebo předávání dětí do ústavní péče. ECRI s politováním konstatuje, že absence podobných údajů ztěžuje úřadům snahu o uplatnění cílenějších postupů pro snížení nerovností, ale též monitorování účinnosti takovýchto opatření a jejich úpravu tam, kde je zapotřebí změny.

176. ECRI uznává, že sběr údajů o etnicitě je citlivou záležitostí, zdůrazňuje však, že může sehrát důležitou roli při hodnocení, zda určité skupiny nejsou neúměrně postihovány určitým fenoménem, zda programy zaměřené na pomoc určitým skupinám se setkávají s úspěchem a zda není k nápravě situace zapotřebí nových či odlišných opatření. Pokud je vyhověno určitým zásadním požadavkům – to jest, že sběr jakýchkoli údajů probíhá anonymně, důvěrně, výsledky jsou použity pouze pro ty účely, pro které byly shromažďovány, a sběr je prováděn na dobrovolné bázi – pak může shromažďování a zveřejňování těchto údajů podle jednotlivých etnických skupin působit jako klíčový element pro efektivní boj proti diskriminaci.

177. ECRI znovu opakuje své doporučení, aby české úřady vytvořily monitorovací systém, jenž by umožnil shromažďovat informace o postavení různých menšinových komunit, posuzování rozsahu a příčin diskriminace a vyhodnocování akcí zaměřených na její potírání. Takovéto monitorování by mělo rovněž brát v úvahu aspekt pohlaví, obzvláště z hlediska možné dvojí či vícečetné diskriminace. Mělo by probíhat v souladu se zásadami ochrany osobních údajů a soukromí a mělo by být založeno na systému dobrovolného uvedení totožnosti a jasně vysvětlovat, za jakým účelem jsou tyto informace sbírány.





## **DOPORUČENÍ NA ZÁKLADĚ PŘEDBĚŽNÉ KONTORLY**

ECRI požaduje, aby se úřady České republiky přednostně věnovaly implementaci následujících tří doporučení:

- ECRI důrazně doporučuje českým úřadům, aby dokončily práce, probíhající v současné době na návrhu zákona o právní pomoci a aby takový návrh zákona co nejrychleji vstoupil v platnost, nejpozději pak do dvou let od zveřejnění této zprávy, a zdůrazňuje, že je důležité v tomto zákoně stanovit, že právní pomoc má být poskytnuta v případech, kde se jedná o rasovou diskriminaci. ECRI upozorňuje české úřady na své Všeobecné doporučení č. 7, týkající se národní legislativy pro potírání rasismu a rasové diskriminace.
- S cílem dodat procesu začleňování všech romských dětí s výjimkou těch, jež potřebují speciální vzdělávání kvůli závažnému mentálnímu postižení nebo kvůli kombinovanému postižení, patřičnou dynamiku, ECRI vybízí úřady na příslušné úrovni, aby převedly podstatný počet dětí ze specializovaných základních škol do běžného školství, založeného na jasně stanovených a ambiciózních ročních cílech. Implementace těchto cílů by měla být monitorovaná a měl by vzniknout nový národní kontrolní mechanismus, jenž by dbal, aby za dosažené výsledky nesly zodpovědnost relevantní úřady.
- ECRI důrazně nabádá české úřady, aby zcela přednostně rozpracovaly a uvedly do praxe ucelený systém sociálního bydlení v České republice, včetně jasné definice jak samotného pojmu sociálního bydlení, tak sociálních kritérií, uplatňovaných při přidělování těchto bytů potřebným osobám.

Proces předběžného ověřování těchto tří doporučení zahájí ECRI nejpozději do dvou let po zveřejnění této zprávy.



## **BIBLIOGRAFIE**

Tento seznam literatury uvádí hlavní publikované zdroje, použité během šetření situace v České republice. Měl by být považován za vyčerpávající výčet veškerých zdrojů informací, jež měla ECRI k dispozici při přípravě této zprávy.

### **European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)**

1. Third Report on the Czech Republic, 8 June 2004, CRI(2004)22
2. Second Report on the Czech Republic, 21 March 2000, CRI(2000)4
3. Report on the Czech Republic, September 1997, CRI(97)50
4. General Policy Recommendation No. 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, October 1996, CRI(96)43
5. General Policy Recommendation No. 2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, June 1997, CRI(97)36
6. General Policy Recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, March 1998, CRI(98)29
7. General Policy Recommendation No. 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, March 1998, CRI(98)30
8. General Policy Recommendation No. 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, April 2000, CRI(2000)21
9. General Policy Recommendation No. 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, December 2000, CRI(2001)1
10. General Policy Recommendation No. 7: National legislation to combat racism and racial discrimination, December 2002, CRI(2003)8
11. General Policy Recommendation No. 8: Combating racism while fighting terrorism, March 2004, CRI(2004)26
12. ECRI General Policy Recommendation No. 9: The fight against antisemitism, June 2004, CRI(2004)37
13. General Policy Recommendation No. 10: Combating racism and racial discrimination in and through school education, December 2006, CRI(2007)6
14. General Policy Recommendation No. 11: Combating racism and racial discrimination in policing, June 2007, CRI(2007)39
15. General Policy Recommendation No. 12: Combating racism and racial discrimination in the field of sport, December 2008, CRI(2008)48

### **Other sources**

16. Ministry of Labour and Social Affairs, Information Booklet for Foreign Nationals in the Czech Republic, Prague 2007
17. Ministry of the Interior of the Czech Republic, Department for Asylum and Migration Policy, Statistical Report - International Protection Seekers and Refugees in the Czech Republic, September 2008
18. Ministry of the Interior of the Czech Republic, Security Policy Department, Information on the Issue of Extremism in the Czech Republic in 2007, Prague 2008
19. Ministry of the Interior of the Czech Republic, Security Policy Department, Information on the Issue of Extremism in the Czech Republic in 2006, Prague 2007
20. Report on the Issue of Extremism in the Czech Republic in 2002, Prague 2003
21. Ministry of Labour and Social Affairs, National Action Plan on Social Inclusion 2004-2006
22. Ministerstvo Vnitřní České Republiky, Odbor Bezpečnostní Politiky, Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období let 2008-2012, Praha 2008
23. Office of the Government of the Czech Republic, Secretariat of the Government Council for National Minorities, Report on the Situation of National Minorities in the Czech Republic in 2006, Prague 2007

24. Ombudsman (Public Defender of Rights), Final Statement in the Matter of the Eviction of Romany Inhabitants from the Gallery House in Vsetín's Smetanova Street No. 1336, Prague, 13 June 2007
25. Ombudsman (Public Defender of Rights), Final Statement of the Public Defender of Rights in the Matter of Sterilisations Performed in Contravention of the Law and Proposed Remedial Measures, Brno, 23 December 2005
26. Czech Statistical Office, Foreigners in the Czech Republic 2007, Prague, 15 October 2007
27. European Court of Human Rights, judgment D.H. and Others v. the Czech Republic (GC), application no. 57325/00, 13 November 2007
28. European Court of Human Rights, judgment Havelka and Others v. the Czech Republic, application no. 23499/06, 21 June 2007
29. European Court of Human Rights, judgment Wallová and Walla v. the Czech Republic, application no. 23848/04, 26 October 2006
30. Commissioner for Human Rights, Follow-up report on the Czech Republic (2003-2005), Assessment of the progress made in implementing the recommendations of the Council of Europe Commissioner for Human Rights, 29 March 2006, CommDH(2006)15
31. Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Reports submitted by States Parties under Article 9 of the Convention, Seventh periodic reports of States parties due in 2006 - Czech Republic, 11 January 2006, CERD/C/CZE/7
32. Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Consideration of reports submitted by States Parties under Article 9 of the Convention, Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination – Czech Republic, 11 April 2007, CERD/C/CZE/CO/7
33. Human Rights Committee, Consideration of reports submitted by States Parties under Article 40 of the Covenant, Concluding observations of the Human Rights Committee – Czech Republic, 9 August 2007, CCPR/C/CZE/CO/2
34. World Bank Human Development Sector Unit Europe and Central Asia, Czech Republic: Improving Employment Chances of the Roma, Washington DC, 21 October 2008
35. Amnesty International, Europe and Central Asia: Summary of Amnesty International's Concerns in the Region: July-December 2006, Czech Republic
36. Burčíková, Petra, The Way Forward – Recommendations to prevent human trafficking and exploitation, and to protect and improve the status of trafficked and exploited persons and persons at risk of trafficking and exploitation, La Strada Czech Republic, 2008
37. Equal Community Initiative in the Czech Republic, Best Practice Guidebook TCA R.O.A.D. (Romany Organisations for Aid and Development), Karviná 2008
38. ENAR Shadow Report 2007, Racism in the Czech Republic, Gwendolyn Albert, October 2008
39. European network of legal experts in the non-discrimination field, Executive summary Czech Republic country report on measures to combat discrimination by Pavla Boucková, January 2007
40. European Roma Rights Centre, Ambulance not on the way: The disgrace of health care for Roma in Europe, September 2006
41. European Roma Rights Centre/Númena, Social Inclusion Through Social Services: The Case of Roma and Travellers, Assessing the Impact of National Action Plans for Social Inclusion in Czech Republic, March 2007
42. European Roma Rights Centre, The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children, A Study of Anti-Discrimination Law and Government Measures to Eliminate Segregation in Education in Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia, European Roma Rights Centre, February 2007
43. European Roma Rights Centre and Vzájemné Soužití (Life Together), Written Comments concerning the Czech Republic for consideration by the United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination at its 70th Session, 12 December 2006
44. Human Rights First, Violence Based on Racism and Xenophobia, 2008 Hate Crime Survey, 2008

45. International Organisation for Migration (IOM), Internal Restrictions on the Participation of the Vietnamese and Ukrainian Groups on the Czech Labour Market, Final Report, Prague, 2006
46. International Helsinki Federation, Human Rights in the OSCE Region, IHF Report 2007
47. League of Human Rights (LIGA), Shadow Report to the Human Rights Committee of the Czech Republic, 10 June 2007
48. Life Together, Institutional Care in the Mirror of Central Europe, Experiences from the realisation of the project "Prevention of Forced Removal of Roma Children From Their Families to the Institutional Care Through Support of Families and Dialogue with State Institutions", 2008
49. NGO (COHRE, ERRC, Peacework Development Fund, Life Together) submission to the United Nations Human Rights Committee concerning implementation of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) in the Czech Republic, 13 January 2007
50. US Department of State, Country Reports on Human Rights Practices, 2007, Czech Republic, released by the Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 11 March 2008
51. US Department of State, International Religious Freedom Report 2007 – Czech Republic, released by the Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 19 September 2008
52. Žurovcová, Hana and Vishwanathan, Kumar, Changes in the Czech System of Child Protection and Hope for Children in Institutional Care, published in Roma Rights No. 4 2007, European Roma Rights Centre



